

Eellugu.

Umbes samal ajal kui toimus Saksamaal põgenikelaagreis viibinud eesti pagulaste suurearvuline sisseränd Ühendriikidesse, tõstis siin arhiivi asutamise mõtte üles Ülemaailmne Eesti Ühing New Yorgis. Selle 1941. aastal asutatud organisatsiooni peamine eesmärk oli kooskõlastada poliitilist võitlust Eesti vabastamiseks Nõukogude Liidu võimu alt ning levitada ajakohast informatsiooni Eestis toimuvaist sündmusist. Tõdedes, et Eestis hävitatakse sealse kommunistliku rezhiimi poolt süstemaatselt iseseisvusaegset kirjandust ning suletakse elanikele juurdepääs selle ajajärgu dokumentidele ja kultuuripärandile, avaldas Ülemaailmne Eesti Ühing 25. märtsil, 1950, ajalehes "Vaba Eesti Sõna" üleskutse, suunatud eriti vanemapõlve eestlastele, soovitades neil läbi vaadata oma raamatukogud ja muu kirjavara ning annetada iseseisvuse ajal ja varem ilmunud kirjandust Ühingu juurde loodavale arhiivile. Samal ajal otsustas Ühing hakata koguma teavet eesti ühiskonna tegevuse kohta Ühendriikides ja õhutas kaasmaalasi koguma ja annetama Ühingule säilitamiseks igasuguseid vanemast ajast pärit käsikirjalisi dokumente ja trükiseid, kaasa arvatud siinsete pahempoolsete ringkondade väljaanded. Ühing soovitas kaasmaalasil asuda ka oma mälestuste kirjapanekule ja saata need sinna hoiule. Lubati isegi kirjutajaile tarbekorral nõu ja abi anda. Näib aga, et neil üleskutseil ei olnud esialgu märkimisväärseid tulemusi.

Arhiivi küsimus leidis "Vaba Eesti Sõna" veergudel veel hiljemgi käsitlemist. Nii kirjutas R. A. Koolman 30. augustil, 1962. ilmunud artiklis, et arhiivi asutamine Ühendriikides on hädavajalik nii siinsete eesti organisatsioonide paberite kui ka isiklike materjalide säilitamiseks. Tunnustades, et sellise arhiivi rajamine, sinna kogutud materjalide organiseerimine ja kogu ettevõtte pikaajaline majandamine

on raske ülesanne, mida saab teostada ainult kogu siinse eestlaskonna ühisel pingutusel, soovitas ta sellega siiski mitte viivitada, vaid asuda kiiresti arhiivi asutamiseks vajalike võimaluste selgitamisele. Austraalias töötas sel ajal juba Hugo Salasoo poolt rajatud arhiiv, ning ka Kanadas ja Rootsis oli hakatud materjale koguma.

Tegelikult oli Ühendriikides juba olemas väärtuslik kogu arhiivmaterjali, mille juured ulatusid aastakümneid tagasi pagulusajastusse Saksamaal. Seal tekkis kohe pärast sõja lõppu põgenikel tungiv vajadus esitada endakaitseks ja Saksamaal viibimise põhjuste selgitamiseks märgukirju ja ka proteste okupatsioonivõimudele. Pahatihti oli aga raske leida andmeid ja dokumente oma väidete kinnitamiseks. Sellist dokumentatsiooni ja kirjandust hakati koguma neilt, kellel oli õnnestunud asjakohast materjali kodumaalt kaasa tuua. Nii loodeti luua üldiselt kättesaadav informatsiooni varamu.

Eestlaste suurimas laagris, Geislingenis, näis selleks olevat sobiv asupaik. Mõtte seal arhiivi asutamiseks tõstis üles Ilmar Arens, ning teda toetas energiliselt ajakirjanik Jaan Lõoke. I. Arensil olid mõningad kogemused arhiivitöök juba kodumaalt, kus ta oli osaline Aktuaalse Ajaloo Arhiivi tegevuses. Geislingeni Eesti Rahvuskoondise Esindus kiitis algatuse heaks ning 16. veebruaril, 1946, pandi vormiline alus Eesti Aja- ja Kultuuriloolisele Arhiivile. Arhiivi kirjatoimetajaks ja jooksva töö juhiks nimetati J. Lõoke ja nõuandjana töötas kaasa I. Arens. Loodi ka arhiivi nõuandev kogu koosseisus Peeter Kõpp, Aleksander Margus, Abel Käbin, Mall Jürma ja Feliks Oinas.

Paljud asjast huvitatud isikud aitasid nii materjali kogumisel kui ka selle organiseerimisel kaasa. Dokumentide ja trükiste leidmiseks levitati ankeetlehti nii Geislingenis kui ka teistes Ameerika okupatsioonitsooni eesti laagrites. Materjali kogunes piisavalt Eesti Vabariigi aastapäevaks 1946. aastal korraldatud suurel näitusel osalemiseks.

Ära tundes vastloodud arhiivi tähtsust andis Saksamaa Ameerika okupatsioonitsoonis elavate eestlaste keskne organisatsioon, USA-ala Eestlaste Keskesindus, sellele oma heakskiidu ja soovitas, et

laagrite komiteed ja muud organisatsioonid saadaksid arhiivile nende valduses olevaid ajalooliselt olulisi dokumente ning ka nende

endi tegevust peegeldavaid laagri ajalehti, peokavasid, fotosid ja muid materjale. Geislingeni laagris korraldati Eestist kaasa töödud raamatute loendus, millest ilmnes kui vähe neid seal leidis. Ainult üksikud omanikud olid nõus oma raamatuid arhiivile loovutama. Tulemuseks oli arhiivi kogude väga tagasihoidlik kasv. Arhiivil puudusid ka vajalikud ruumid ning majanduslik tugi, mistõttu tema töö ei edenenud loodetud kiirusega.

Olukord muutus, kui Keskesindus otsustas võtta arhiivi oma hooldusele ning muuta see ületsooniliseks asutuseks. Arhiivi juhatajaks määrati I. Arens, abijuhataja ja sekretäri kohale jäi esialgu J. Lõoke, keda hiljem asendas Karl Joosep, kes oli Eestis töötanud maavalitsuste arhiivide korraldajana. Peale nende võeti koosseisu veel kaks ametnikku ning leiti sobivad töö- ja hoiuruumid. Arhiivi tegevus arenes nüüd Keskesinduse toetusel edukalt. 1948. aasta alguseks oli kogutud umbes 11

jooksvat meetrit dokumente ja üle kahe saja raamatu, lisaks hulki pisitrükiseid ja perioodika numbreid. 1948. aastal toimus Saksamaal rahareform, mis

4

põhjustas pagulaste isetegevuses suuri raskusi. Palgalisi ametikohti laagreis koondati ja eesti organisatsioonid kaotasid suure osa oma sissetulekust. Tulude langus ja peatselt algav massiline emigratsioon sundis asutusi oma tegevust piirama või lõpetama. Eesti Aja- ja Kultuuriloolist Arhiivi tabas samasugune saatus. Arhiivi juhataja ja üks ametnik vallandati ja arhiivi juhtimine anti Keskesinduse büroo juhataja Evald Rink'i hooleks, kuid tema ja ka arhiivi abijuhataja K. Joosep emigreerusid peatselt. Arhiivi edaspidine hooldamine jäi Keskesinduse esimehe või abiesimehe ülesandeks. Oli ilmne, et eesti pagulaskond oma enamikus lahkub lähemal ajal Saksamaalt ja laagrid suletakse. Oli aeg hakata otsima võimalusi, kuidas Aja- ja Kultuuriloolise Arhiivi, laagrikomiteede ja teiste eesti organisatsioonide materjale hävingust päästa ja leida neile julge panipaik. Kui suur osa arhiivis talletatud materjalist jagas hiljem ühist saatust Keskesinduse enda arhiiviga, pole teada.

Juba 1948. aastal õnnestus Keskesindusel saata osa Saksamaa eesti organisatsioonide materjale 15 pakis New Yorki Ülemaailmse Eesti Ühingu juurde hoiule. Läbirääkimised ülejäänud arhiivmaterjali paigutamiseks Hooveri Instituuti Californias ei andnud soovitud tulemusi. Seetõttu püüti likvideeritud laagrite arhiivmaterjalid koondada Marburgis asuvasse Johann Gottfried Herderi nimelisse instituuti. Suur osa taolist materjali ei jõudnud aga kunagi Marburgi, vaid jäeti maha või hävitati teadlikult, et ära hoida nende sattumist mittesoovitud isikute valdusse.

Marburgi kogunenud materjali edaspidise saatuse üle otsustas veel Saksamaal tegutsev Keskesindus koos Eesti saadiku August Tormaga Londonis ja peakonsul Johannes Kaivuga New Yorgis. Üldiselt arvati, et see materjal tuleks paigutada kuhugile Ameerika Ühendriikides. Ameerika State Department'i abiga korraldas peakonsul J. Kaiv materjalide ületoomise ning need, kokku 33 kasti, paigutati 1952. aastal hoiule Kongressi Raamatukogusse, Washingtonis.

Kastide sisu kohta olid Saksamaal tehtud nimistud ja need saadeti peakonsul J. Kaivule, Briti okupatsioonitsoonist pärinevate materjalide osas ka saadik A. Tormale Londonis. Sellise suure koguse hoidmine pikemaks ajaks ei olnud Kongressi Raamatukogule vastuvõetav, ning 1956.aastal tuli asuda selle vähendamiseks kastide sisu üle vaatama ebaolulise osa eraldamiseks. Peakonsul J. Kaiv palus sel ajal Kongressi Raamatukogus töötavat Dr. Salme Kuri kui asjatundjat selle töö juhtimise enda peale võtta. Temale saadeti kastide sisu nimistud, kuid täpsemaid juhiseid sorteerimiseks peakonsulaat ei andnud. Töö toimus Kongressi Raamatukogus pärast tööaega tasuta vabatahtlike abiga, kellest enamik on jäänud tundmata. Sorteerimise tulemusena eemaldati ebaoluliseks peetud osa ja järele jäi seitse kasti arvatavat väärtuslikku arhiivmaterjali. Lisaks neile olevat pandud kõrvale veel üks või poolteist kasti dokumente ning antud hoiule Kongressi Raamatukogusse. Nimetatud seitse kasti toodi 1956. aastal Washingtonist Lakewoodi ja paigutati Lakewoodi Eesti Maja juures olevasse laoruumi Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides hoole alla. See 1952. aastal moodustatud Ameerika Ühendriikides elavaid eestlasi esindav keskorganisatsioon oli selleks igati loomulik valik. Seal seisid need kastid puutumata ligi kaheksa aastat, kuni Ferdinand Kool asus Eesti Rahvuskomitee nõusolekul nende sisu kontrollima ja registreerima.

F. Kool oli selleks tööks eriti sobiv isik. Juba laagripäevil Saksamaal oli ta hakanud materjali koguma eesti pagulaste elu ja tegevust Saksamaal kirjeldavaks uurimuseks. Nii oli tal otsene isiklik huvi kastides leiduvate dokumentidega tutvumiseks. Ta alustas tööga 1964. aastal ja viis selle lõpule järgmise aasta jooksul. Peagi selgus, et kastides leiduv materjal ei vastanud ootustele. Neist koorus välja kirjavahetust ja muid väheväärtuslikke pabereid, ning õige palju trükiseid, kuid puudusid USA-ala Eestlaste Keskesinduse ja enamiku laagrikomiteede ja teiste organisatsioonide protokollid ning muud nende tegevust oluliselt valgustavad materjalid.

Vastuse saamiseks küsimusele, milline osa Saksamaalt toodud arhiivmaterjalist puudus, pöördus F. Kool peakonsul J. Kaivu soovitusel 2. veebruaril, 1965, kirjalikult arhiivi sortija S. Kuri poole palvega, et ta saadaks peakonsulaati tagasi sealt 1952. aastal saadud Saksamaalt töödud kastide sisu nimistud. Vastust sellele kirjale ei tulnud. S. Kuri polnud reageerinud ka varasemale peakonsul J. Kaivu kirjale, milles sooviti ülevaadet kastidest kõrvaldatud ja alalhoidmiseks eraldatud materjalide kohta. Kongressi Raamatukogus toimunud sorteerimise kohta pole mingit aruannet koostatud, ning on teadmata põhjendused, mille alusel hinnati dokumentide ajaloolist väärtust.

Olukorda tõid mõnevõrra selgust Londonist saadik A. Torma käest saadud nimistud Saksamaalt Washingtoni saadetud esimese nelja kasti sisu kohta. Neist nähtus, et mainitud kastides olnud Briti okupatsioonitsooni laagrite materjalidest puudus suurem ja

väärtuslikum osa. Hiljem, 1997. aasta kevadel, saadi Saksamaa Eestlaste Keskkomiteelt nimistud Marburgist Washingtoni saadetud 12 kasti sisu kohta, milledesse olid pakitud samuti Briti tsoonist pärit materjalid. Ka nendest olid alles ainult riismed. Kaduma oli läinud valdav osa Briti tsooni eestlaste esinduste, laagri komiteede, Punase Risti komiteede ja teiste organisatsioonide protokollidest.

Puuduva materjali saatuse kohta selguse saamiseks tehti ka edaspidi katseid, paludes Kongressi Raamatukogus töötavaid eestlasi, Uno Teemanti ja teisi, kindlaks teha, kas seal säilitatakse veel eesti materjale. Tulemusi ei olnud. Mais, 1980, saatis tolleaegne Eesti Arhiiv Ühendriikides Nõukogu juhatuse esimees Heino Taremäe Kongressi Raamatukogu käsikirjade osakonna juhatajale, J.C. Broderick'ile, järelepärimise, kuid tema vastust, kui see tuli, pole õnnestunud leida Arhiivi kirjavahetusest. Seetõttu on puudevate materjalide saatus seni selgumata.

Arhiivmaterjalide hoiukoht Lakewoodis polnud sobiv, ning paberid olid kauaaegsest seismisest mõne võrra kannatanud. Kuna seal polnud ka sobivat ruumi nende tuulutamiseks ja korrastamiseks, viis F. Kool kogu materjali oma majja Manchesteris, Connecticuti osariigis. Sinna tõi ta ka selle osa Saksamaa materjalist, mis oli 1948. aastal saadetud New Yorki Ülemaailmse Eesti Ühingu juurde hoiule. Need pakid olid seal seisnud 17 aastat, kuid olid väga heas olukorras. Saksamaa Prantsuse okupatsioonitsooni eesti organisatsioonide arhiivid oli toonud Ameerikasse Eero Omri, kes oli nõus need üle andma Eesti Rahvuskomiteele nii pea, kui on leitud ruumid nende paigutamiseks.

Kui F. Kool oli materjalid tuulutanud, puhastanud ja korrastanud, paigutas ta nad kaustadesse ning koostas kõige kohta nimistud. Need saatis ta Eesti Rahvuskomiteele Ühendriikides kui arhiivmaterjalide omanikule teadmiseks. Jaanuaris, 1966, tegi ta Rahvuskomiteele ettepaneku asutada nende materjalide edaspidiseks hooldamiseks arhiiv, nimega "Eesti Arhiiv Ühendriikides", määrata arhiivile seniks kui sellele pole veel loodud vormilised alused, ajutine hooldaja, ning alustada võimalikult peatselt uute materjalide kogumisega. See F. Kooli ettepanek saigi lähtekohaks Eesti Arhiiv Ühendriikides rajamisele, kuigi selle tegeliku realiseerumiseni kulus veel mõni aasta.

Arhiivi süünd ja struktuur.

Vahepeal, kui Rahvuskomitees arhiivi asutamise kava märgatavalt ei edenenud, asus F. Kool uute materjalide kogumisele, keskendudes esmajoones Saksamaa pagulusperioodile. Selle kõrval asus ta korda seadma Eesti Abistamiskomitee pabereid, mis koosnesid peamiselt 1948-1952. aastate immigratsiooniga seotud dokumentidest. Mõne aja pärast kasvas materjalide kogu nii suureks, et see ei mahtunud enam F. Kooli maja keldrikorrusele ning osa neist paigutati teiste kohalike kaasmaalaste kodudesse hoiule. Ruumide puudus ei võimaldanud suuremaid kogusid vastu võtta, mistõttu mitmed organisatsioonid, kes olid valmis oma materjali arhiivile andma, pidid sellega viivitama. Ka üksikisikute valduses olevad väärtuslikud dokumendid ja trükised olid ootamas arhiivi paigutamist, kuid neid ei saanud F. Kool vastu võtta enne kui selleks leiti nõuetele vastavad ruumid. Enne aga, kui sai lahendada ruumide küsimus, tuli arhiivile anda legaalne seisund ja organisatsioon. Siinemaale oli Eesti Rahvuskomitee F. Kooli tööd võimaluste piires soodustanud ning eraldanud kulude katteks igal aastal tagasihoidliku summa. Pikemaks ajaks ei olnud aga selline moodus vastuvõetav. 1969. aasta algul jõudis Eesti Rahvuskomitee juhatus arusaamisele, et arhiiv tuleb lähemal ajal rajada kindlamale alusele, et vältida organisatsioonide ja eraisikute käes olevate väärtuslike arhiivmaterjalide kaotsiminekut.

Seda silmas pidades kutsus Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides 27. juuniks, 1969. New Yorgi Eesti Majja kokku arhiivist huvitatud isikute koosoleku. Rahvuskomitee sekretär Jüri Toomepuu saatis kutsed välja 24 isikule, kes olid varem andnud nõusoleku asutatava arhiivi nõukogu liikmeks astumiseks.

Koosolekust võttis neist 10 osa järgnevad 14: Olavi Arens, Richard Espenbaum, Karl Jõgise, Leo Meigo, Arno Murakas, August Okas, Tõnu Parming, Ilmar Raamot, Peep Rebane, Paul Saar, Heino Taremäe, Jüri Toomepuu, Voldemar Vaher ja Eduard Vallaste. Koosoleku juhatajaks valiti J. Toomepuu, protokollijaks T. Parming. Sõnavõttudes arutati arhiivi otstarbe, sellesse koondatavate materjalide laadi, nende säilitamise ja uurijaile kättesaadavaks tegemise küsimusi. Arhiivi juriidiline seisund, selle asukoht, vajalike ruumide suurus ja majandusliku aluse loomine, olid samuti paljude mõtteavalduste tulipunktis. Arhiivi hetkelise seisu ja selleseni tehtud töökohta oli arhiivi hooldaja F. Kool saatnud kirjaliku aruande. Arutluste tulemusena otsustati nende küsimuste lahendamine jätta nõukogu ülesandeks, mis koosneks selleks nõusoleku andnud ja koosolekule kutsutud isikuist. Töö organiseerimiseks valiti ajutine juhatus koosseisus J. Toomepuu, esimees, H. Taremäe, abiesimees, P. Saar, laekur ja P. Rebane, sekretär. P. Rebane teatas kohe, et ta ei saa ajapuudusel seda tööd lähemate kuude kestel teha, mispeale lepiti kokku, et T. Parming võtab enda peale sekretäri kohustused kuni sügiseni. Koosolek avaldas tänu ja tunnustust arhiivi hooldajale F. Koolile ning arvas ka tema oma ametikoha tõttu arhiivi nõukogu juhatuse liikmeks. Lõpetuseks soovitas koosolek, et äsja valitud juhatus asuks viivitamatult tööle.

Mitmesugustel põhjustel ei arenenud juhatuse töö loodetud kiirusega, kuigi lahendust nõudvaid ülesandeid oli palju. Oli vaja koostada arhiivi põhikiri, mis oleks määritletud arhiivi kui iseseisva inkorporeeritud asutuse, samuti ootas otsustamist arhiivi asukoht ning ruumide leidmine. Lisaks pidi juhatus

ette valmistama arhiivi nõukogu järgmise koosoleku kokkukutsumist, millest võtaksid osa vastavate volitustega isikud. Nende ja muude ülesannete täitmiseks otsustas juhatus moodustada eritoimkonnad:

1. Põhikorra toimkond, kes pidi kindlaks määrama arhiivi eesmärgid, tutvuma inkorporeerimise seadustega ning koostama juunikuu koosolekul väljendatud põhimõttele vastava põhikirja.

2. Ehitustoimkond, kelle ülesandeks oli leida arhiivihoonete asupaik, lasta valmistada sobiv ehitusplaan, hankida summad ehituseks ja juhtida ehitustööd.

3. Majandustoimkond uurimaks arhiivile majandusliku toetuse saamise võimalusi eestlaskonnalt, ameerika sihtkapitalidelt, ülikoolidelt, äriettevõtteleilt, jne., ning koostada esialgne eelarve.

4. Korrastamise toimkond, kes peaks koostama juhised arhiivi vastuvõetavate materjalide laadi, nende korrastamise ja kasutamise kohta. Selle toimkonna ülesandeks oli ka välja töötada arhiivi sisemine organisatsioon.

Septembris, 1969, saatis juhatus välja ringkirja, milles kutsuti arhiivi nõukogu liikmeid, teisi arhiivist huvitatud isikuid ja organisatsioone osalema neis toimkondades. Vastuseid sellele sooviti saada enne nõukogu järgmist koosolekut, mida kavatseti kokku kutsuda sama aasta hilissügisel.

Ükski neist toimkondadest ei saanud niipea tööd alustada.

Juhatuse tööd halvas asjaolu, et selle liikmed elasid üksteisest eemal ja said kokku tulla ainult aegajalt. Töö pidi toimuma enamasti teletoni või kirja teel. Juhatuse esimees J. Toomepuu

sõitis ametiülesandeis välismaale ja jäi sinna pikemaks ajaks. Sekretäri asetäitja T. Parming siirdus stipendiaadina Soome ja laekur P. Saar ei saanud haiguse tõttu koosolekuist osa võtta. Juhatuse töö jäi seetõttu peamiselt abiesimehe H. Taremäe hoolde. Arhiivi põhikirja koostamine püsis sel ajal huvi keskpunktis. F. Kool, Ilmar Rebane, P. Rebane, T. Parming, Herbert Valdsaar ja mitmed teised koostasid selleks visandeid, tegid ettepanekuid ja kommentaare. Nõuandeid saabus ka arhiivitegelastelt Austraaliast, Kanadast ja Rootsist, kus taolised asutused juba tegutsesid.

Arhiivi nõukogu järgmine koosolek toimus New Yorgi Eesti Majas 14. novembril, 1969. Kutsed sellele koosolekule saadeti välja 24 isikule, kuid kohale tuli ainult 10: K. Jõgise, F. Kool, A. Okas, Arno Raag, I. Raamot, I. Rebane, P. Rebane, P. Saar, H. Taremäe ja E. Vallaste. Koosoleku juhatajaks valitud H. Taremäe ettepanekul asus nõukogu lahendama kahte peaküsimust: arhiivi põhikiri ja arhiivihooned asupaik.

Põhikirja ümber koondunud arutelul oli lähtekohaks teadlase I. Rebase varem koostatud kavand "Eesti Arhiiv Ühendriikides - organiseerimise alused ja kord." Selles oli esitatud neli moodust:

1. Luua arhiiv seltskondliku organisatsioonina, nagu selts, või mõne olemasoleva seltsi osakonnana. Arhiivi tulud oleksid seltsi liikmemaksud ja annetused.

2. Asutada arhiiv osahinguga põhimõttel, iga osatäht teatud väärtuses, näiteks \$100. Igaüks võib neid osta soovitud arvul. Arhiivi põhikirja koostaksid osatähtede omanikud, määritledes selles arhiivi tegevuse piirid ja selle sisemise organisatsiooni.

3. Luua arhiiv sihtkapitalina selleks annetatud summadest. Seda sihtkapitali kontrolliks suuremate eesti organisatsioonide esindajaist moodustatud arhiivi valitsus.

4. Asutada arhiiv mõne Ameerika asutuse või ülikooli juurde. See eeldab huvi äratamist Ameerika ühiskonnas, mis võimaldaks sealt leida majanduslikku toetust.

Sõnavõttudest selgus, et enamik kooslijaist eelistasid arhiivi kujundada iseseisvaks inkorporeeritud, kasumit mittetaotlevaks organisatsiooniks, mis jääks tegutsema eesti asutusena, ning mitte mõne Ameerika asutuse või organisatsiooni osana. Kuigi hetkel olid arhiivmaterjalid Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides omad, ei soovitud loodavat arhiivi näha selle organisatsiooni osana, sest Rahvuskomitee kõrval oli rida teisi organisatsioone ja ka üksikisikuid, kes olid arhiivist huvitatud ning nõus seda majanduslikult toetama. Veidi erineval arvamusel olid mõned nooremad teadlased, kes oleks arhiivi meeleldi näinud mõne ülikooli juures töötava instituudina, mis oleks avanud suuremaid võimalusi uurimistöodeks. Enamus vaatles aga arhiivi kui eesti kultuurivarade kogujat ja hoidlat, samas ka kui varasalve, kust üksikisikud ja organisatsioonid leiaksid andmeid nende rahvuskultuurilises töös, ning mis oleks ka teadlastele teabeallikaks nende uurimustele.

Eelmisel nõukogu koosolekul valitud juhatuses olid välismaal viibimise tõttu eemale jäänud esimees J. Toomepuu ja sekretär T. Parming. Uude, laiendatud juhatusse valiti nüüd H. Taremäe, esimees, P. Saar, laekur; teisteks juhatuses liikmeiks valiti Alfred Anderson ja Herbert Michelson, kes kumbki kohal ei olnud, ja I. Rebane. Kaks juhatuses liikme kohta jäid esialgu

kandidaatide puudusel täitmata. Ühel neist sooviti näha ehitustoimkonna esimeest Harry Musta, kellelt loodeti saada selleks nõusolek. Arhiivi juhatajaks valiti tagasi F. Kool, kes oma ametikoha tõttu kuulus ka juhatusse.

Uue juhatuse peamiseks ülesandeks jäi koosolekul väljendatud mõtete ja varem mitmelt arhiivist huvitatud isikult (F. Kool, Viktor Kõressaar, H. Michelson, T. Parming, P. Rebane, Herbert Valdsaar, j.t.) saadud ettepanekute alusel koostada arhiivi põhikirja kavand ja teha ettevalmistusi arhiivihooone ehitamiseks. Arhiivi põhikirja kava nõustus koostama I. Rebane. See vaadati läbi arhiivinõukogu koosolekul 13. veebruaril, 1970, mille tulemusena anti I. Rebasele põhikirja lõpliku variandi koostamiseks järgnevad juhised:

1. Arhiivi eesmärk peaks olema võrdlemisi lai, et koguda materjale trükis, käsikirjas, fotodes ja filmis, lisaks veel kunstitöid, märke, medaleid, rahasid ja muid ajaloolise väärtusega esemeid.

2. Arhiivi liikmeskond peaks koosnema organisatsioonidest ja üksikisikuist. Organisatsioonid peaksid olema inkorporeeritud. Nõukogu peaks koostama asutajate liikmesorganisatsioonide nimistu, mis võiks sisaldada ka inkorporeerimata organisatsioone. Liikmesorganisatsioonide poolt nõukogusse lähetatavate esindajate arv oleneks organisatsiooni liikmete arvust.

3. Juhtiv organ (nõukogu) peaks koos käima vähemalt üks kord aastas.

4. Nõukogu peaks valitama pikemaks ajaks, samuti arhiivi

juhataja.

5. Püsiva majandusliku aluse loomiseks peaks algkapital tulema organisatsioonidelt vajaliku suurusega annetustena.

6. Liikmemaksud kataks arhiivi jooksvad kulud.

Nende soovitude alusel koostatud põhikirja loodeti peatselt näha juhatuse liikmete käes. Kui need ei esita vastuväiteid või parandusi, läheks kava arhiivi nõukogusse vastuvõtmiseks. Põhikirja ettepanek valmiski ja 9. märtsil, 1970, saatis H. Taremäe selle nõukogu juhatuse liikmeile seisukoha võtmiseks. Asjaomased isikud ei jõudnud aga üksikasjus kokkuleppele, ning jaanuaris, 1971, polnud põhikirja kohta tehtud veel lõplikku otsust. Kauga aega ei nihkunud see projekt paigast. Kui põhikirja koostamine kippus erimeelsustesse takerduma, loobus I. Rebane koostööst. Õigusteadlane Arvo Reiman oli nõus põhikirja viimist- lema, kuid tegeledes sellega mõnda aega, tüdines ka tema. Juhatuse palvel nõustus A.Reiman siiski tööd jätkama ja tema poolt viimistletud põhikirja kava valmis 1974. aasta suveks. Kui nõukogu liikmed olid sellega tutvunud ja kõiges üksmeelele jõudnud, vaatas kava veelkord läbi Lakewoodi advokaat Nathaniel Roth.

Arhiivi põhikiri oli nüüd saanud oma lõpliku kuju. Selle alusel registreeriti Eesti Arhiiv Ühendriikides/Estonian Archives in the U.S., Inc., 29. augustil, 1974, New Jersey valitsuse juures kui inkorporeeritud mittetulunduslik asutus, mille eesmärk on edendada ja säilitada eesti kultuuripärandit Ühendriikides, ning selleks koguda, säilitada ja teha soovijaile kättesaadavaks igat liiki materjale, mis puudutavad eesti ajalugu ja kultuuri, ning soodustada teaduslikke uurimusi. Inkorporeerimise dokumendile kirjutasid Arhiivi poolt alla Alfred Anderson, Ernst Luebik, Harry Must, Paul Saar ja Heino Taremäe.

Arhiivi liikmed, Nõukogu ja juhatus.

Juba arhiivi organiseerimise algaastail oli ilmne, et selle edukaks arenguks vajati siinsete eesti organisatsioonide laialdast toetust. Mõned neist, esmajoones Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides ja Eesti Abistamiskomitee, tegid seda tõhusalt juba varakult, kattes arhiivi sel ajal veel väga tagasihoidlikud kulutused. Oma tuleviku kindlustuseks vajab Arhiiv püsivat liikmeskonda, kes tagaks talle stabiilse sissetuleku ning moodustaks oma liikmete näol arhiivile siinses eesti ühiskonnas laialdase toetajaskonna.

Põhikirja alusel on Eesti Arhiiv Ühendriikides (edaspidi lühendatult Arhiiv) asutus, mis on rajatud eesti organisatsioonidest koosnevale liikmeskonnale. Liikmete liigid, liikmeks astumise korra, ja liikmete õigused ja kohustused määritleb täpsemalt samal aastal kehtestatud Arhiivi kodukord. Liikmeid on kolm liiki:

1. Toetajaliikmed võivad olla vähemal 50 liikmega eesti-ameerika mittetulunduslikud organisatsioonid, kes on huvitatud eesti kultuurilisest ja ajaloolisest pärimusest ja kelle huvid ühtuvad Arhiivi omadega. Iga organisatsioon, kes vastab neile tingimustele, võib taotleda liikme seisundit. Liikmeksvõtu otsustab Arhiivi Nõukogu juhatus 30 päeva jooksul.

2. Aastased liikmed (esindajad) nimetab iga toetajaliige (organisatsioon) oma liikmeskonnast suhtega üks esindaja iga enda 50 liikme kohta, kuid mitte rohkem kui neli. Juhul, kui toetajaliige lahkub Arhiivi liikmeskonnast, lõpevad ka aastaste liikmete volitused.

3. Auliikmed valib Arhiivi Nõukogu oma koosolekul juhatuse ettepanekul. Valimiseks on vaja 2/3 kohal viibivate esindajate häältest. Auliikmed valitakse eluajaks. Nad ei maksa liikmemaksu ja neil ei ole hääleõigust.

Toetajaliikmete iga-aastane liikmemaks on \$ 125, aastaste - liikmete (esindajate) oma \$16. Hääleõigus on ainult aastastel liikmeil. Kodukord näeb ette, et Arhiivi Nõukogu aastakoosolek peaks toimuma märtsikuul, kuid sellest tähtpäevast pole alati saadud kinni pidada. Erakorralisi koosolekuid võib juhatus kokku kutsuda vajaduse järgi.

Arhiivi inkorporeerimisele järgnenud lähematel aastatel oli toetajaliikmeid võrdlemisi vähe. 1976. aastal alustati aktiivselt liikmesorganisatsioone värbama. Koostati liikmeina kõne alla tulevaist organisatsioonidest nimistu ning 28. detsembril, 1976, saadeti liikmeksastumise kutsed järgmistele 16-le eesti organisatsioonile:

1. Connecticuti EestiSelts
2. Eesti Abi
3. Eesti Abistamiskomitee
4. E.E.L.K. Chicago Praostkond
5. E.E.L.K. Esimene Praostkond.
6. E.E.L.K. Lakewoodi Pühavaimu Kogudus
7. Eesti Gaidide Malev
8. Eesti Kulturfond Ühendriikides
9. Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides
10. Eesti Skautide Malev
11. Eesti Teaduslik Ühing Ameerikas
12. Eesti Vabadusvõitlejate Liit

13. Eesti Üliõpilaste Selts, USA Koondis
14. Lakewoodi Eesti Ühing
15. New Yorgi Eesti Ev. Luteri Usu Kogudus
16. New Yorgi Eesti Haridusselts

Neist nõustused kohe liikmeks astuma Connecticuti Eesti Selts, Eesti Abistamiskomitee, Eesti Kulturfond, Eesti Vabadusvõitlejate Liit, Eesti Üliõpilaste Selts, Lakewoodi Eesti Ühing ja New Yorgi Eesti Haridusselts. Liikmemaksude tasumine ei toimunud siiski ootuste kohaselt. Aasta hiljem olid selle tasunud ainult Connecticuti Eesti Selts, E.E.L.K. Lakewoodi Pühavaimu Kogudus, Eesti Kultuurfond ja Eesti Üliõpilaste Selts.

Järgneval, 1979. aastal viidi läbi Arhiivi ümberorganiseerimine põhikirja alusel ning jätkati püüdlusi uute liikmete värbamiseks. Tulemused polnud küll nii head kui loodeti, kuid aegamööda suurenes liikmete arv. Kui 1979. aastal oli liikmemaksu tähtajaliselt tasunud liikmeid seitse, tõusis see 1981. aastal kümnele, ning 1988. aastal kolmeteistkümnele. Suurim liikmesorganisatsioonide arv registreeriti 1987. aastal, mil neid oli 24. Järgmistel aastatel kõikus see arv 15 ja 23 vahel, paaril korral isegi vähem. Mõned organisatsioonid lahkusid ajutiselt liikmeskonnast majanduslikel põhjusil, teistel langes nende liikmete arv allapoole nõutavat normi. Suur osa eesti organisatsioonidest on püsinud Arhiivi aktiivsete liikmetena tänapäevani. Teadaolevalt on Arhiivi liikmeks olnud ühel või teisel ajal järgmised organisatsioonid, nende umbkaudne liikmeksastumise aeg on lisatud sulgudes.

Baltimore Eesti Maja (1989)

Baltimore Eesti Selts (1992)

Bostoni Eesti Salts (1993)

Connecticuti Eesti Selts (1977)
E.E.L.K. Lakewoodi Pühavaimu Kogudus (1977)
Eesti Abistamiskomitee (1980)
Eesti Gaidide Malev (1994)
Eesti Kultuurfond Ühendriikides (1977)
Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides (1988)
Eesti Spordiliit Ühendriikides (1986)
Eesti Teaduslik Ühing Ameerikas (1980)
Eesti Vabadusvõitlejate Liit (1979)
Eesti Üliõpilaste Selts, USA Koondis (1977)
Eesti Üliõpilaste Selts, Baltimore-Washingtoni Koondis (1989)
Eesti Üliõpilaste Toetusfond (1990)
ESTO, Inc. Baltimore (1989)
Florida Eesti Selts (1990)
Kesk-Florida Eesti Selts (1993)
Korp! Filiae Patriae (1988)
Korp! Rotalia New Yorgi Koondis (1990)
Korp! Sakala USA Koondis (1987)
Lakewoodi Eesti Ühing (1978)
Lakewoodi Eesti Vabadusvõitlejate Ühing (?)
Lõuna-Florida Eesti Selts (1993)
New Yorgi Eesti Ev. Luteri Usu Kogudus (1978)
New Yorgi Eesti Haridusselts (1978)
Ülemaailmne Eesti Kesknõukogu (1989)
Ü.S. Liivika (1990)

Peamiseks põhjuseks Arhiivi liikmeskond moodustada organisatsioonidest oli lootus sellega tagada Arhiivile püsiv baas ja toetus eesti ühiskonnas. Tegelikkus on seda kinnitanud. Organisaatsioonid on püsivamad kui üksikisikud. Oma esindajate

kaudu said need organisatsioonid informatsiooni Arhiivi taotlustest, seal toimuvast tööst ning majanduslikust seisust. Seda teavet levitati oma liikmeskonnas, ja nii laienes Arhiivi tööst teadlik ning huvitatud isikute ring. Selliste isikute kaastööl oli suur tähtsus arhiivmaterjalide kogumisel. Samast ringkonnast laekus Arhiivi kassasse ka suur osa rahalisi annetusi.

Arvamine, et toetajaliikmete liikmemaksudest saab katta Arhiivi jooksvad kulud, oli petlik. Liikmemaksud suutsid katta ainult väikse osa Arhiivi järjest suurenevaist kuludest. Seetõttu toetasid Arhiivi majandamist peamiselt annetused, mis tulid küll suuremalt osalt organisatsioonidelt.

Arhiivi halduse kõrgeim aste on Nõukogu. Selle esimene koosis 1969. aastal moodustus isikuist kellest arvati, et nad olid huvitatud arhiivi asutamisest. Järgnevate Nõukogude liikmed olid seotud organisatsioonidega ja tegutsesid nende esindajaina. Arhiivi 1974. aastal kehtestatud põhiseaduse alusel koosneb Nõukogu toetajaliikmete poolt sinna saadetud esindajaist, keda põhiseaduses nimetatakse aastaliikmeteks. Nõukogu suurus on seetõttu muutlik, olenedes liikmesorganisatsioonide arvust ja nende liikmeskonna suuruselt. Nõukogu liikmete peamine ülesanne on osaleda aastakoosolekuil, millel on otsustav osa Arhiivi töö juhendamisel. Seal kuulatakse ära ja kinnitatakse juhatuse töö- ja majandusaruanded, kinnitatakse eelarved ja valitakse Arhiivi Nõukogu juhatuse ja Revisjonikomisjon. Neil koosolekuil arutatakse läbi ja lepitakse kokku arhiivmaterjalide kogumise põhimõtteis, ning antakse juhiseid Arhiivi ruumide ja arhiivmaterjalide heakorra eest hoolitsemiseks.

Kõik erakordsed kulutused ja ettevõtted vajavad Nõukogu hääkskiitu.

Nõukogu ei ole ainult juhatuse töö ja otsuste hindaja ja kinnitaja, vaid võib sellele omalt poolt anda ülesandeid täitmiseks. Arhiivi juhataja nimetamine ja ametisse kinnitamine kuulub samuti Nõukogu võimupiirkonda. Nõukogu liikmeile tasu ei maksta.

Nõukogu liikmete osa Arhiivi halduses ei piirdunud koosolekuist osavõtuga, vaid nende abi ja nõuanded olid väärtuslikuks toeks Arhiivi tegevuses. Mitmed organisatsioonide esindajad püsisid Nõukogus pikemat aega ja olid väga huvitatud Arhiivi edukast arengust ning seal toimuvast tööst. Nende kutsealalised kogemused ja teadmised osutusid tihti kasulikuks ka Arhiivi tegevuses. Enamik Nõukogu liikmeid elas väljaspool Lakewoodi piirkonda ja neil polnud seetõttu võimalik pidevalt Arhiivi töös osaleda. Et paljud neist nõustusid mitmete aastate jooksul kinkida oma aega ja teadmisi Arhiivi heaolu kindlustamiseks, väärrib tunnustust ja tänu.

Arhiivi jooksva töö juhendamine on Nõukogu juhatuse ülesanne. Juhatuse koosneb põhikirja sätete alusel üheksast liikmest. Kaheksa neist valitakse Nõukogu poolt, üheksas liige on Arhiivi juhataja oma ametikoha tõttu. Juhatuse liikmete ametiaeg on kolm aastat, kuid neid võib ametiaja lõppemisel tagasi valida. Juhatuses on neli ametikandjat: esimees, abiesimees, sekretär ja laekur, ülejäänud on ametita liikmed.

Esimees on Arhiivi haldusjuht ja täidab kõiki Arhiivi põhikirjas ja kodukorras ettenähtud ülesandeid. Tema on liige kõigis erikomisjonides ja komiteedes, välja arvatud Revisjonikomisjon.

Arhiivi haldusega ja jooksva tööga pidevalt seotud juhatuse on

olnud kogu Arhiivi tegevusaja vältel stabiilne. Selle esimehed on püsinud oma ametikohtadel aastaid ja neil on

olnud suur osa Arhiivi kujundamisel tänapäeva nõuetele vastavaks asutuseks. Ainult esimene juhatuse esimees, J. Toomepuu, täitis seda ametikohta vaid mõni kuu 1969. aastal, kuni ta pidi ametiülesandeis sõitma välismaale. Ta jäi sinna pikemaks ajaks ja eemaldus edaspidi Arhiivi tegevusest. Tema järglaseks valiti 14. novembril, 1969, senine abiesimees H. Taremäe, kes töötas esimehe ametikohal kaks aastakümnet.

H. Taremäe sündis Tallinnas 23. oktoobril, 1921, lõpetas Tallinna Reaalgümnaasiumi ning tegeles Eestis juhtivalt noorsooorganisatsioonides. Pögenikuna Saksamaal oli ta ajaleht "Eesti Post" välispoliitiliste uudiste toimetaja. Ta lõpetas Ühendriikides ülikooli majandusteadlasena ning töötas seejärel ühes suurfirmas majandusalal järjest vastutusrikkamal ametikohal. H. Taremäe oli tegev Eesti Skautide Malevas skautmasterina ning osales paljude teiste organisatsioonide töös, eriti märkimisväärselt Balti Uurimuste Edendamise Ühingus (AABS). Tema asjatundlikul juhtimisel ja hoolet arenes Arhiiv hästikorrastatud, siinses eestlaskonnas ja väljaspool lugupidamist väärivaks asutuseks. H. Taremäe lahkus esimehe kohalt 5. juunil, 1989, tervislikel põhjusil. Tema tähelepanu väärivat panust kõrgelt hinnates valis Arhiivi Nõukogu tunnustus- ja austusavaldusena H. Taremäe Arhiivi esimeseks ja seni ainsaks auliikmeks. Esimehe kohalt lahkumine ei tähendanud tema huvi langust Arhiivi saatuse vastu, vaid ta jäi selle sõbraks ja nõuandjaks oma elu lõpuni.

Samal Nõukogu koosolekul, 5. juunil, 1989, valiti järgmiseks Arhiivi Nõukogu juhatuse esinaiseks kunstiajaloolane Dr. Olga Berendsen. Olga Berendsen kasvas üles Tartus, kus ta isa oli

Tartu Ülikoolis keemia professor. Lõpetanud samas Eesti Noorsoo
Kasvatuse Seltsi

Tütarlaste Gümnaasiumi, astus ta Tartu Ülikooli õppima kunstiajalugu. Täiendades end vahepeal Sorbonne'i Ülikoolis, Pariisis, lõpetas ta Tartu Ülikooli magistrikraadiga 1943. aastal. Jätkates õpinguid Ühendriikides saavutas ta doktorikraadi New Yorgi Ülikoolis ning töötas kunstiajaloo professorina Ohio Riiklikus Ülikoolis ja Rutgers'i Ülikoolis, viimases kuni pensionile minekuni. Õige pea pärast seda asus ta vabatahtliku abilisena

Arhiivis tööle. Siiaaani asjaarmastajatest jõududega töötanud asutusse tõi Dr. Berendsen professionaalse asjatundmise. Kuna ta elas Lakewoodis, võis ta juhatuse esinaisena pühendada märksa rohkem aega ja tähelepanu Arhiivi probleemidele kui tema eelkäija. Dr. Berendseni ametiajal kasvas Arhiivi töö laiahaardelisemaks, eriti pärast Eesti vabanemist Nõukogude võimu alt. See avas suuremad võimalused koostööks sealsete raamatukogudega ja arhiividega, mille tulemusena Arhiivi kogud tunduvalt rikkusid. Dr. Berendseni ametiajal tugevnes märgatavalt ka Arhiivi majanduslik olukord. Ta pühendas oma viimaste eluaastate energia Arhiivi töö juhtimisele, kuni raske haigus teda sundis seda lõpetama. Tema väljapaistvat tööd Arhiivi Nõukogu juhatuse esinaisena hindas Eesti Kultuurfond Ühendriikides oma 1997. a. kultuuriauhinnaga.

Uueks Arhiivi Nõukogu juhatuse esinaiseks valiti 31. mail, 2003, Enda-Mai (Michelson) Holland. Tema on kutseline pikajalalise kogemusega raamatukoguhoidja. Lisaks on ta omandanud Rutgers'i Ülikoolis täiendavaid teadmisi dokumentide hooldamise ja säilitamise alal, ning on kompetentne moodsas kompuuteri tehnoloogias.

Juhatuse abiesimees täidab samu ülesandeid mis esimees, juhtudel, kui esimees ei saa neid täita, või kui esimees või

Nõukogu annab talle eriülesandeid. Esimeseks abiesimeheks oli H. Taremäe. Palju aastaid oli abiesimeheks H. Must, kellel on suured teened arhiivihooned ja lisaehituse püstitamisel ning korrashoiul. Ka hilisem abiesimees Thomas Vaga on Arhiivi töös tõhusalt kaasa aidanud, elades Arhiivi naabruses on tema abi olnud alati saadaval.

Sekretäri ülesandeks on protokollida koosolekuil, hoolitseda Arhiivi kirjavahetuse eest ning hooldada Arhiivi tegevusega seotud dokumente. Sekretäre on Arhiivil olnud tema tegevuse ajal õige mitu, nende seas T. Parming, I. Rebane, P. Saar, Endel Reinpõld, Reinhold Nõmman ja Irene Verder. Arhiivi suurt kirjavahetust on aga suures osas kandnud juhatuse esimees ja Arhiivi juhataja, eriti H. Taremäe ametiajal.

Laekuri kohustuseks on koostada eelarved ning majandusaruanded, valvata Arhiivi tulude ja kulutuste üle ning hoolitseda arvepidamise eest. Kui Arhiivi rahaline läbikäik kasvas suureks, anti raamatupidamine üle kutselisele raamatupidajale. Laekuri ametit juhatuses on täitnud mitmed isikud, nende seas A. Anderson, P. Saar, Arnold Ruubas, Herbert Looman, R. Nõmman ja I. Verder.

Mitmed ametita juhatuse liikmed on täitnud tähtsaid ülesandeid Arhiivi töö asjatundlike nõuandjaina, välissuhete edendajaina ning oma ettekannetega või kirjutistega ajakirjanduses. Nende seas paistavad eriti silma J. Simonson ja E.-M. Holland. Ehitustoimkonna esimeestena juhtisid arhiivihooned ja selle juurdeehituse püstitamist ning korrashoidu H. Must ja Jüri Viiroja. Kõik juhatuse liikmed annetasid oma aega ja tööjõudu, ega saanud selle eest mingit tasu.

Arhiivihooned ja ruumid.

Arhiivmaterjali omanikul, Eesti Rahvuskomiteel, oli arhiivi ruumide soetamine arutusel kaunis varakult. 1966. aasta detsembris toimus selleks New Yorgi Eesti Majas Rahvuskomitee algatusel kokku kutsutud eesti organisatsioonide ja asutuste esindajate nõupidamine. Sellest võtsid osa peakonsul Ernst Jaakson, Eesti Rahvuskomitee esindaja Heiki Leesment, Nordic Pressi ja New Yorgi Pauluse Koguduse esindaja Paul Saar; Lakewoodi Eesti

Ühingut esindas Aleksander Prima, New Yorgi Eesti Haridusseltsi Johannes Koort, Eesti Abistamiskomiteed Eduard Vallaste ja Arhiivi, selle hooldaja, Ferdinand Kool. Koosolekule oli kutsutud veel teiste organisatsioonide esindajaid, kes mitmesugustel põhjustel ei saanud sellest osa võtta.

Koosolijate üksmeelne arvamine oli, et kuigi asutatav arhiiv oleks kogu Ühendriikide eestlaste ühine ettevõtte, peaks selle asukoht praktilistel põhjustel olema idarannikul. Koosolekul selgus ka, et oli juba päris häid väljavaateid ehitamiseks vajalike summade saamiseks, kuna mõnedelt organisatsioonidelt oli saadud lubadusi kokku umbes 6000 dollari ulatuses. H. Leesment, kes töötas New Yorgis ühes arhitektide firmas, oli koostanud arhiiviruumide visandi, mida oleks võidud võtta ehituse plaanide valmistamisel aluseks. Koosolekul selgus ka, et Lakewoodi Eesti Ühing kavatses oma majale püstitada juurdeehituse, mis puhul oleks otstarbekas ehitada uue osa keldrikorrusele tulekindlad ruumid Arhiivi jaoks, eeldades et jõutakse kokkuleppele Lakewoodi Eesti Ühingu. Kuna see koosolek oli mõeldud küsimuse algatamiseks ja informatsiooni soetamiseks, siis siduvaid otsusi ei tehtud.

Mõni aeg pärast seda koosolekut selgus, et Arhiivi jaoks sobivate ruumide ehitamine Lakewoodi Eesti Majja pole võimalik. Juurdeehitus oleks põhjustanud Lakewoodi Eesti Ühingule tunduvalt suurenenud kinnistumakse. Nooremad teadlased, T. Parming ja P. Rebane, soovitasid olemasolev arhiivmaterjal paigutada mõne Ameerika ülikooli juurde, kus seda saaks kasutada Eesti ja eesti kultuuri käsitlevates uurimuses. See mõte ei leidnud eesti organisatsioonide juhtkonnas nimetamisväärset poolehoidu, kes eelistasid Arhiivi rajada iseseisva eesti asutusena. Selle asukohana näis Lakewood olevat enamikule sobiv paik.

Arhiiviruumide asupaigana Lakewoodis oli valik skautide-gaidide või Lakewoodi Eesti Pühavaimu Kogudusele kuuluvate maa-alade vahel. Skautide-gaididemaale ehitatav arhiivihoone oleks pidanud sisaldama ka korteri arhiivi hooldajale, mis oleks tähendanud tunduvalt suuremaid ehituskulusid. Koguduse maa-alale kiriku kõrvale püstitatud hoone ei vajanud sellist korterit, sest selle naabruses elas koguduse õpetaja perekonnaga. Eesti Rahvuskomitee pöörduski Lakewood Pühavaimu Koguduse poole järelepärimisega, kas see võimaldaks vastavate ruumide ehitamist koguduse maa-alale. Oma koosolekul 20. aprillil, 1969, andis koguduse täiskogu selleks põhimõttelise nõusoleku ning volitas koguduse nõukogu lahendama vajalikud juriidilised ja tehnilised küsimused ja lootis, et ehitamine võib alata juba lähemal ajal.

Eesti Rahvuskomitee juhatuse koosolekul 10. juunil, 1969, võeti see koguduse täiskogu otsus tänuga teatavaks ja volitati oma liiget H. Musta astuma ühendusse arhitekt Elmar Saarniiduga, kes oli varem nõustunud valmistama maja ehitusplaanid, ning saatma

temale Lakewoodi Pühavaimu Kiriku ja kogudusele kuuluvamaa-ala
plaanid. Olles seotud muude töödega, arvas E. Saarniit,

et ta tõenäoselt ei leia nende plaanide valmistamiseks aega enne järgnevat, 1970, aastat. Tema esialgse arvestuse järgi läheks need plaanid maksma umbes 300 dollarit. Õige pea selgus, et E. Saarniidul polnud ajapuudusel võimalik arhiivihooone plaane valmistada. Sellest hoolimata otsustas Eesti Rahvuskomitee alustada võimalikult peatselt arhiivihooone ehitamist Lakewoodi Pühavaimu koguduse maale, kiriku kõrvale. Rahvuskomitee juhatus palus oma liiget, ehitusettevõtjat H. Musta, võtta enda peale ehituse plaanide hankimise ning ehitustööde organiseerimise. H. Must valmistas hooone plaanide visandid ning koostas ehitustööde kulude eelarve. Rahvuskomitee juhatuse koosolekul 28. aprillil, 1970, andis H. Must ülevaate seni toimunud ettevalmistustest. Arhiivihooone oli kavandatud püstitada tsementblokkidest, tulekindla laega. Suuruses 40 x 28 jalga, sisaldades tööruumi, arhiivmaterjalide hoidla ning kütte- ja pesuruumid. Ehituskuludeks oli arvestatud umbes 10,000 dollarit. Seda summat loodeti tunduvalt vähendada, osaliselt kasutades tasuta tööjõudu.

Arhiivihooone plaanid ning ehituskulude arvestuse saatis Rahvuskomitee seisukoha võtmiseks Arhiivi Nõukogu juhatusele ja suurematele eesti organisatsioonidele ning kogudustele. Neilt loodeti saada vastust sama aasta 1. juuliks, et soovitud parandusi ja muudatusi arvesse võttes saaks ehitamisega alustada veel samal suvel. Tegelik töö algas küll alles hilissügisel, 1970. See toimus Rahvuskomitee juhatuse liikme ja ehitusettevõtja H. Musta juhtimisel, suures osas vabatahtliku tasuta tööjõuga. H. Must ja mitmed teised Lakewoodi eesti ehitusettevõtjad kinkisid ka osa ehitusmaterjale ning laenasid tasuta oma veokeid ja masinaid.

1971. aasta alguseks oli alusmüür valmis, oodati ainult soojemaid ilmu, et seinu üles laduda. Eesti Rahvuskomiteel oli juba ehitustööde algul varutud ehituskulude katteks umbes 6000 dollarit, millele lisaks kogunes annetusi ja toetusi mitmelt organisatsioonilt, nende hulgas Eesti Kultuufond, skaudi- ja gaidisõprade seltside ühingud, The Nordic Press, Baltimore eesti organisatsioonid ja mitmed teised.

Arhiivihoone viidigi 1971. aasta jooksul katuse alla ning järgneval talvel loodeti lõpetada ka sisetööd. Mitmesugustel põhjustel ei edenenud ehitustöö siiski kavakohaselt ja hoone sai enamvähem valmis 1972. aasta augustis. 20. augustil tutvusid ehitusega Eesti Rahvuskomitee juhatuse liikmed J. Koort, H. Must, P. Saar ja J. Simonson koos Arhiivi Nõukogu juhatuse esimehe

H. Taremäe ja arhivaar F. Kooliga. Kuigi leiti, et arhiivihoone oli veel viimistlemata ja vajab parandusi, otsustas Eesti Rahvuskomitee selle enda algatusel, juhtimisel ja valdavalt omal kulul ehitatud hoone peatselt Arhiivile üle anda. See pidulik sündmus toimus pühapäeval, 3. septembril, 1972. Teadustajaks oli J. Simonson, avasõna ütles Eesti Rahvuskomitee liige ja ehitamise läbiviija H. Must. Arhivaar F. Kool esitas ülevaate Arhiivi saamisloost ja seni tehtud tööst. Järgnevalt kirjutasid alamal töödud üleandmisaktile alla Eesti Rahvuskomitee poolt selle esimees Ilmar Pleer ja õigusnõunik Jaan Tiivel, Arhiivi Nõukogu poolt juhatuse esimees H. Taremäe ja arhivaar F. Kool.

"Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides, üleandjana, ja Eesti Arhiiv USA-s Nõukogu, vastuvõtjana, kinnitavad käesolevaga oma volitatud esindajate kaudu, et arvates 3. septembrist, 1972, Eesti Rahvuskomitee korraldusel Lakewoodis, New Jerseys, 607

East 7th Street ehitatud Eesti Arhiiv USA-s hoone on üle antud Eesti Rahvuskomiteelt Eesti Arhiiv USA-s Nõukogule.”

Pärast üleandmisakti allkirjastamist toimus arhiivihooone õnnistamine Lakewoodi Pühavaimu Koguduse õpetaja Rudolf Reinaru poolt, ning loeti ette kirjalikud tervitused, teiste seas kohaliku piirkonna rahvasaadikult James Howard'ilt. Järgnevalt andis Ernst Luebik üle pr. Cecilia Genteleni poolt Arhiivile kingitud tema abikaasa kunstnik Julius Genteleni maalitud Konstantin Pätsi portree.

Arhiivihooone oli nüüd uue omaniku valduses. Selle juures veel vajalike paranduste ja viimistluste lõpetamine jäi Eesti Rahvuskomitee ülesandeks. Ruumide sisustamine riiulitega, vajaliku mööbli ja seadmete hankimine tuli Arhiivil endal teha. Kuni Arhiivi legaalsed alused polnud kindlaks määratud ja tema majanduslikele probleemidele lahendus leitud, nimetas Eesti Rahvuskomitee arhiivihooone hooldajaiks H. Musta, A. Prima ja J. Simonsoni.

Arhiivihooone oli sel ajal ainult osaliselt valmis. Ehitus polnud veekindel; ka sisetööd, elektriseadmete ja küttestüsteemi paigaldamine polnud veel 1972. novembris lõpetatud. Veebruari algul, 1973, tutvus Arhiivi Nõukogu esimees H. Taremäe arhiivihooone seisukorraga. Selleks ajaks olid elektriseadmed ja pudelgaasil töötav soojaõhu küte paigal, kuid ruumide seinad olid niisked ning põrandal veeloigud. H. Taremäe leidis, et enne ruumide veekindlaks tegemist pole võimalik sinna tuua arhiivmaterjale. Lisaks loetles ta veel teisi hädavajalikke parandusi ja töid, nende hulgas akende tihendamine, tulekindla ükse seadmine tööruumi ja hoidla vahele, veetorude paigaldamine ning pesuruumi ja kloseti valmisehitamine.

Maja vajab veel värvimist seest ja väljast, vihmaveetorud olid kohale panemata, ning hoone ümbrus korrastamata.

Kõik need tööd lubas ettevõtja H. Must Eesti Rahvuskomitee kulul lähemal ajal lõpule viia. Tööde edenemine olenes aga suurel määral toetussummade laekumisest. Kõik annetatud raha oli kantud erilisse Arhiivi Fondi ning selle valitsejad J. Koort ja P. Saar esitasid 1973. aasta jaanuaris Eesti Rahvuskomiteele arhiivihoone ehitamise tulude-kulude aruande. Selle järgi oli fondi laekunud mitmest allikast 9,979.74 dollarit. Peamised annetajad olid:

Eesti Rahvuskomitee koos peakonsul J. Kaivu fondiga \$2000.

The Nordic Press \$2000.

Julius Kanguri Mälestusfond \$1629

Easti Kultuurfond \$1000.

Eesti Abistamiskomitee \$1000

New Yorgi Eesti Ev. Luteri Usu Kogudus \$300

Eesti Vabariigi Peakonsulaat \$200.

New Yorgi Eesti Maja \$200

E.E.L.K. New Yorgi Pauluse Kogudus \$200

Eesti Üliõpilaste Toetusfond \$200.

Ehituskulusid oli 8,359.03 dollarit. Lisaks olid Lakewoodi eestlased anetanud 6,472.31 dollari väärtuses materjale ning 2,130 dollari ulatuses tasuta töötunde. Seega oli arhiivihoone ehitushind 16,961.34 dollarit.

H. Taremäe soovitud tööde lõpuleviimine edenes aeglaselt, osalt rahapuudusel, osalt ilmastiku tõttu. Arhiivi mitmel pool laiiali paigutatud materjalide uude hoonesse toomine sai alata alles 1974. aastal. Arhiivi mõtte algataja, selle materjalide hoolas koguja ja korrastaja F. Kool ei saanud selles osaleda, sest ta suri ootamatult 6. aprillil, 1973.

Mitmesugused tööd arhiivihoone juures jätkusid veel aastaid. 1974. aastal isoleeriti selle põhjapoolne sein asbestosplaatidega, hiljem ka teised seinad. Hoone esiküljele asetati Dr. Einar Puuströmi valmistatud ja Arhiivile kingitud puust lõigatud eestipäraste tähtedega silt "Eesti Arhiiv Ühendriikides." 1976/77. aastate jooksul valmis roiskvee kaev, pandi paigale veetorustik ning viidi lõpule tualettruumi ehitamine. Järgneval aastal valas Vello Prima omal kulul tsementplaadi Arhiivi sissekäigu ette.

Selleks ajaks oli arhiivmaterjalide hoogsa kasvu tõttu tekkinud hoidlas ruumipuudus. Et Arhiiv saaks oma seni edukat kogumistööd jätkata, oli ruumide laiendamine hädavajalik. Esimese annetuse, \$5,000, juurdeehituse püstitamiseks tegi Eesti Abistamiskomitee; sellele järgnes teisi ja mõne aja jooksul kogunes ehitusfondi piisav summa töö alustamiseks. Arhiivi Nõukogu koosolekul 1. septembril, 1979, tehti põhimõtteline otsus alustada ettevalmistusi juurdeehituse püstitamiseks. Mitmesugustel põhjustel ei edenenud need loodetud kiirusega. Alles 1982. aasta juulis moodustati Arhiivi juurdeehituse toimkond. Selle esimeheks valiti J. Viiraja, teised liikmed olid E. Koppel, E. Luebik, H. Must ja A. Ruubas. Tihedas koostöös Arhiivi juhtkonnaga tegi see toimkond kindlaks Arhiivi vajadused mida juurdeehitus peaks rahuldama. Aasta hiljem toimunud Arhiivi Nõukogu koosolekuks olid juurdeehituse plaanid valmis. Need oli tasuta valmistanud Washingtonis, D.C., töötav eesti arhitekt Tiit Kvell. Ehitustööde läbiviimiseks sidus Arhiivi Nõukogu lepingu Leo Haus'i ehitusfirmaga Lakewoodis. See ettevõtte pidi lõpule viima kõik tööd, välja arvatud müüritööd, mille tegi Anton Männiku ettevõtte.

Lakewoodi linnavalitsuselt saadi pärast mõningate probleemide (nende seas parkimisplatsi sillutamine ja mustavee torude paigaldamine) lahendamist, ehitusluba. Enne tööde algust sõlmiti 29. oktoobril, 1983, Arhiivi ja Lakewoodi Pühavaimu Koguduse vahel leping, mille alusel arhiivihoonet kinnitati Koguduse omandiks, kusjuures Arhiiv sai endale hoone põlise kasutamise õiguse kuni 2081. aastani. Hoone kasutamise sümboolseks tasuks kohustus Arhiiv maksma Kogudusele ühe dollari igal aastal. Arhiivihoonet korrashoid, gaasi, vee, elektri ja muude teenuste kulud jäid Arhiivi kanda.

Juurdeehituse püstitamisega alustati 1983. aasta detsembris. See 1680-ruutjalalise põrandapinnaga hoone oli ette nähtud arhiivmaterjalide laoks, kuna arhiivihoonet senised ruumid olid pärast ümberehitamist mõeldud väljapanekute ja tööruumideks. 1984. aasta septembriks oli juurdeehitus väliselt valmis. Sisemised tööd, kaasa arvatud kütte- ja jahutusseadmete paigaldamine lõpetati 1985. aasta veebruaris, ning kogu hoone oli valmis kasutamiseks. Ehitustööd läksid maksma umbes 60,000 dollarit, kuna kogu

töö tehti palgalise tööjõuga. Ehitusettevõtjal L. Hausil tekkis Arhiivi ehitustoimkonnaga lahkarvamusi seoses mõningate parandustega, mis toimkonna arvates olid vajalikud. Need probleemid lahendati alles 1986. aasta veebruaris. Kuna Arhiivi juurdeehitus oli püstitatud Lakewoodi Pühavaimu Koguduse maale ja ehitusluba oli välja antud Kogudusele, näis, et see kuulus legaalselt Kogudusele, kuigi oli ehitatud Arhiivi summadega. Seetõttu oli Koguduse ja Arhiivi vaheline õiguslik suhe hoolimata ka 29. oktoobril, 1983.

aastal sõlmitud leppes ebamäärane. Selle probleemi lahendas Arhiivi Nõukogu 11. jaanuaril, 1986, kui ta otsustas

arhiivihoone juurdeehituse koos hoone originaalse osaga
tunnistada Koguduse omandiks alates 1. detsembrist, 1985.

Arhiivihooned vajavad ka järgnevatel aastatel hooldust, kulukaid parandusi ja uuendusi. 1988. aastal uuendati kütteseadet ja õhujahutus, ning 2002. aastal vahetati küte pudelgaasilt natuurgasile, mistõttu küttekulud vähenesid tunduvalt. Mõne aasta pärast kummitas jällegi arhiivmaterjalide kiire kasvu tõttu ruumide kitsikus. Hakati juba koostama plaane uue juurdeehituse jaoks, mis oleks hoiuruumid teinud kaks korda suuremaks. Esialgsete arvestuste järgi oleks selline ehitus maksnud umbes 150,000 dollarit, millise summa leidmiseks oli vähe väljavaateid.

Arhiiviruumide sisustamine riiulite, töölaudade ja muu mööbliga toimus aegamööda, olenedes majanduslikest võimalusist. Juba enne hoone valmimist, augustis, 1972, koostas Arhiivi hooldaja F. Kool nimistu hädavajalike esemete kohta. Tööruumi jaoks soovitas ta hankida pikema töölauda, 4 kuni 6 tooli, kapi büroomaterjali ja tööriistade paigutamiseks ning komplekti tööriistu, nende hulgas käärid, augustaja, lõikenoad, paberilõikaja, jne., lisaks kirjutusmasin koos alusega, kirjutuslaud ja tool. Arhiivmaterjalide hoidlasse oli kohe vaja muretseda umbes 100 jooksvat jalga raamaturiiuleid ja 80 jooksvat jalga sügavamaid riiuleid arhivaalide jaoks. Lisaks veel kartoteegi kapp, üks kapp väärtuslikumate raamatute hoidmiseks ning teine fotode ja väiksemate esemete jaoks. Arhiivmaterjalide heaks säilumiseks soovitas ta kasutada happetabast materjalist kaste, toimikukaasi ja paberit.

Esimesed esemed Arhiivi jaoks hankis A. Prima. Nad olid odavad, ning osutusid kõlbmatuks. Aegamööda aga suudeti muretseda vajalik hulk riiuleid ja muid tööks vajalikke esemeid. Osa riiuleist saadi annetuseks. Kuigi need olid pruugitud, olid nad küllaltki heas korras. Hiljem, kui Arhiivi majandamine seati

kindlamale alusele, vahetati need välja uute vastu.
Juurdeehitusse paigutati ainult uued riiulid.

Mõned organisatsioonid, kes soovisid oma materjale arhiivis eraldihoida, kinkisid selleks sobivadapid. Suure vitriini mitmesuguste medalite, ordenite ja märkide paigutamiseks valmistas ja kinkis arhiivile Ekki Aroksaar, teise samasuguse, mille valmistas Harold Karu, annetas Edward Espenbaum. Arhiivis toimuva töö jaoks vajalike büroomasinate ja tööriistade hankimine toimus samuti aegamööda selleks leitud summade piires. Mitmed hinnalised masinad saadi kingitusena. 1976. aastal annetas Eesti Abi juhatus Arhiivile paljundusmasina ning Guido Moelman (Moehlmann) mikrofilmi lugeja. Tulekindla rahakapi kinkis Dr. Tiiu Maavere-Chakkar. 1979. aastal annetas A.Männik tugevajõulise tolmuimeja ning H. Taremäe helilindistaja. 1981. aastal osteti diapositiivide projektor ning seati sisse telefon. Samal aastal kinkis P. Saar Arhiivile pika völliiga kirjutusmasina. 1985. aastal kinkis arhitekt T. Kvell tarvitatud, kuid heas korras oleva Xerox 2000 paljundaja, mis 1987. aastal asendati Arhiivi kulul ostetud Gestetneri masinaga. 1985. aastal sai Arhiiv endale postkasti Lakewoodi postkontoris, ning 1990. aastal hangiti Eesti Abistamiskomitee toetusel ajakohane mikrofilmimise ja mikrofilmi lugemise aparaat. Peagi saabus Arhiivi ka moodne kompuutervõrk, mis võimaldas seal toimuvat tööd kiiremini ja otstarbekamalt organiseerida, ning avas töötajatele juurdepääsu elektroonilisse teabevarasse.

35

Arhiivi majandamine.

Arhiivi algaastate kulutused olid väga tagasihoidlikud. Sel ajal arvati, et paari suurema eesti organisatsiooni abiga saab neid hõlpsasti katta. Esimene selline organisatsioon oli Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides, kellele ka tolleaegsed arhiivmaterjalid kuulusid. Nende korrastamiseks tööle asunud F. Koolile kandis Eesti Rahvuskomitee igal aastal üle

tagasihoidliku summa, mis kasutati peamiselt kastide, toimikukaante, paberi ja muude bürootarvete ostmiseks.

Märksa suuremaks läksid kulutused, kui asuti ehitama arhiivihoonet. Esialgne hoone ehitati peamiselt Eesti Rahvuskomitee summadega, millele lisandusid toetused Eesti Abistamiskomiteelt, Eesti Kultuurfondilt ning J. Kaivu ja J. Kanguri mälestusfondidelt. Arhiivihoonet sisustamine riiulite, vitriinide ja muu mööbliga, bürootarvete ja masinate hankimine ning korrashoid nõudsid järjest suuremaid summasid. Arhiivihoonet parandused ja jooksev korrashoid, selle kütmine, valgustamine ja muud teenused nõudsid samuti järjest suurema osa Arhiivi tuludest. Rahaväärtuse langus ning üldine hindade tõus aitasid suuresti kaasa Arhiivi rahalise läbikäigu suurenemiseks.

Arhiivi majandamise püsivale alusele seadmiseks oli vaja leida regulaarseid tuluallikaid. Organisatsioonidest koosnev liikmeskond tuli selleke esmajoonet arvesse. Lisaks liikmemaksule toetasid nad Arhiivi pea iga aasta jõukohaste annetustega. Eesti Rahvuskomitee ja Eesti Abistamiskomitee andsid Arhiivile korrapäraselt igal aastal mitu tuhat dollarit ning erisummasid suuremate kulutuste katteks. See kehtib eriti Eesti Abistamiskomitee kohta, kelle tunduva toetusega ehitati Arhiivi juurdeehitus ja kaeti suurem osa mikrofilmimise masina ja kompuuteri ostmise kuludest.

36

Kujukalt peegeldab Arhiivi majanduselu ja tema üldist arengut tema rahaline läbikäik. Alamal sellest mõned näited:

Aasta	Tulud	Kulud
1973	\$2,500	\$3,563
1975	1,556	3,044
1980	5,437	3,371
1982	15,239	4,331
1986	14,533	12,724
1988	19,027	11,864
2001	45,960	16,811
2002	44,382	21,531

Viimaste aastate sissetulek kasvas märgatavalt paranduste ja otstarbekalt investeeritud hoiuste tõttu. Arhiivis ei kasutatud palgalist tööjõudu, mistõttu suudeti kulutused hoida tuludega enamvähem tasakaalus. Puudujäägid kaeti eriannetustega.

Arhiivi sissetulekute suurendamiseks kasutas Arhiivi juhtkond mitmesuguseid meetmeid. Organisatsioonide esindajad Arhiivi Nõukogus püüdsid hoolitseda selle eest, et nende organisatsioonid igal aastal oma toetused üle kandsid. Regulaarsete suuremate summade annetajad olid Eesti Rahvuskomitee ja Eesti Abistamiskomitee korval veel Connecticuti Eesti Selts, Eesti Kulturfond,

Eesti Vabadusvõitlejate Liit, Eesti Üliõpilaste Toetusfond, *E.E.L.K* Lakewoodi Puhavaimu Kogudus, Lakewoodi Eesti Ühing ja New Yorgi Eesti Ev. Luteri Usu Kogudus. Häid tagajärgi andsid ka üleskutsed Arhiivi toetamiseks ajalehes "Vaba Eesti Sõna". Aeg-ajalt ilmunud artikleis tutvustati ajalehe lugejaskonda Arhiivi tööst ja õhutati

37

sinna saatma mitte ainult arhiivmaterjale säilitamiseks, vaid ka toetada seda asutust majanduslikult. 1989. aastal alustati

ülemaaliste korjandustega korjanduslehtede kaudu, mida levitati organisatsioonide ja koguduste vahendusel. Annetused nii organisatsioonidelt kui ka üksikisikuilt suurenesid märgatavalt. Organisatsioonide eriannetused püsisid 1974. ja 1980. aastate vahel enamvähem samal tasemel, ulatudes \$1,500 kuni \$2,400. Järgneva kümne aasta jooksul kõikusid annetused \$5,000 ja \$7,500 vahel, kuid silmatorkavalt kasvasid need seoses üldkorjandustega. 1989. aastal laekus organisatsioonidelt \$23,901, mis on seni jäänud rekordiliseks summaks. Viimaste aastate organisatsioonide annetused on kõikunud \$7,500 ja \$13,550 vahel, keskmiselt \$10,000 aastas. Arhiivi tegevusaja vältel on teda rahaliselt toetanud, üle 50 eesti organisatsiooni, koguduse ja asutuse, mõned neist regulaarselt, teised aeg-ajalt jõukohaste summadega. Lisaks eelpool mainituile on viimaste hulgas Baltimore Eesti Selts, E.E.L.K. Baltimore, Bergen County, Los Angelese, Philadelphia ja Seabrooki kogudused, Eesti Üliõpilaste Selts, korporatsioonid Filiae Patriae, Fraternitas Estica, Fraternitas Liviensis, Rotalia, Sakala ja Ugala, Long Islandi Eesti Selts, Los Angelese eesti organisatsioonid, Lääneranniku Eesti Organisatsioonide Liit, The Nordic Press, Washingtoni Eesti Selts ning üliõpilasseltsid Liivika, Raimla ja Veljesto. Mõned organisatsioonid annetasid oma tegevuse lõpetamisel ülejäänud kapitali kas tervelt või osaliselt Arhiivile. Suurim sarnane summa, \$20,000, tuli Eesti-Ameerika Kultuurklubilt Miamis, Floridas, vähemaid annetusi laekus Minnesota Eesti Majalt ja E.E.L.K. Lõuna-Florida Koguduselt.

Annetused üksikisikuilt olid Arhiivile samuti oluliseks tuluallikaks. Arhiivi tegevuse algaastail oli enamus annetajaist pärit Lakewoodist, selle lähemast ümbrusest ja New Yorgist. Annetuste summad olid siis tavaliselt kaunis väiksed. Alles siis, kui Arhiiv oli saanud endale hoone, korraldanud näitusi ning teinud selle asutuse olemasolu üldsusele teatavaks, hakkas annetusi tihedamalt laekuma. Ülemaalsed korjandusaktsioonid üleskutsetega ajakirjanduses ja korjanduslehtedega muutsid olukorra tunduvalt, nagu ilmneb järgnevaist näiteist:

Annetusi laekus üksikisikuilt:

1974	\$500
1975	\$800
1980	\$570
1985	\$1,825
1989	\$15,479
1990	\$6,528
1991	\$11,614
1994	\$15,114
1996	\$15,706
2000	\$8,704
2002	\$13,925

Suuremaid ja väiksemaid annetusi laekus tuhandeilt kaasmaalasilt Ühendriikide kõigist piirkondadest, tõendiks, et Arhiiv oli leidnud

laialdast tunnustust ja lugupidamist eesti kultuuri varamuna, mille ülalpidamist oldi valmis toetama. Annetajate hulgas oli mitmeid, kes seda tegid korduvalt, mõnikord märkimisväärsete summadega. Nende seas olid Erik Aule, Vassili Kiik, T. Kvell, Sir Arvi Parbo Austraaliast, I. Raamot, Frances A. Speek, H. Taremäe ja Milla Tomander. Soovitused, teha sugulaste ja sõprade mälestuseks annetusi

Arhiivile ja määrata testamendis summasid Arhiivi toetuseks, leidsid eestlaskonnas head vastukõla. Suuremaid pärandusi jätsid Arhiivile Kalju Eik, Eric Harkna Trust, Aksel Kollist, Viktor Kõressaar, Linda Lange, Erna Meister, Hildegard ja Gustav Must, Valdemar Ploom, Lisette Pärna, Heljo Rasman, Meeta Sepp ja Heino Taremäe.

Arhiivi majanduslik toetus tuli pea eranditult eesti ühiskonnast. Annetuste sinna suunamiseks aitas kindlasti kaasa Arhiivi maksuvaba seisund. Ainult kahel korral sai Arhiiv raha Ameerika asutustelt. Rahvuste etnilise pärandi uurimise projekti (Ethnic Heritage Studies Program) raamides eraldati 1975. aastal Eesti Teadusliku Ühingu vahendusel Arhiivile \$3,500, milline summa tuli kasutada ingliskeelse eestiainelise kirjanduse ostmiseks. Selle rahaga mikrofilmiti koostöös New Yorgi Avaliku Raamatukoguga ka mitmed aastakäigud ajalehte "Vaba Eesti Sõna." Hiljem, 1999. aastal saadi New Jersey osariigilt väike stipendium (ca \$2,900) eestlastelt suulise pärimuse (oral history) kogumiseks koostöös Kean'i Ülikooliga.

Arhiivi ülalpidamiseks vajalike summade suurus muutus pidevalt.

Osa jooksvaid kulutusi olid enamvähem stabiilsed ja ettenähtavad. Sellesse gruppi kuulusid küte, valgustus, post, telefon, bürootarbed ja arhiivmaterjalide korrastamisel vajalikud kastid, toimikukaaned, jne. Nende kõrval kerkisid aga aegajalt esile suuremaid summasid vajavad kohustused. Arhiivihoonde sisustuse täiendamine ja uuendamine, hoone remondid, kütte- ja õhuhutusseadmete uuendamine, kalliste

büroomasinade ostmine ja muud ootamatud kulutused tegid tihti eelarvete koostamise ja nende täitmise raskeks.

Nii kaua kui eesti ühiskond Ühendriikides püsis elujõuline ja

40

Arhiivi liikmesorganisatsioonid töötasid normaalselt, ei muretsetud palju kaugema tuleviku pärast. Olukord muutus, kui ilmnesid tunnused, et siinse eesti ühiskonna kandev osa, Saksamaalt tulnud pagulased hakkas vananema ja paljudel nende järeltulijaist puudus huvi eesti organisatsioonide töös osaleda või neid majanduslikult toetada. Tekkis põhjendatud kartus, et lähemate aastakümnete vältel kahaneb Arhiivi toetajaskond niivõrd, et selle majandamine muutub küsitavaks ja seal hoitavad väärtuslikud materjalid jäävad hoolduseta. Selle ohu vältimiseks oli vaja koguda küllaldane tagavarakapital, mille tuludest saaks Arhiivi ülal pidada.

Tõepoolest ületasid Arhiivi tulud 1980.-date aastate lõpust alates tunduvalt selle jooksvad kulud, võimaldades asuda tagavarakapitali kogumisele. Tõhusalt aitasid selleks kaasa mõned suured pärandused, neist märkimisväärseim Gustav ja Hildegard Musta oma. Kogunevad summad investeeriti, kuni selgub mil viisil oleks kõige otstarbekam neid kasutada.

Arhiivmaterjalid.

Eesti Arhiivi Ühendriikides otstarve ning tähtsus on seotud seal talletatud materjalidega. Olles loodud eesti kultuuripärandi kogujaks ja hoidlaks Ühendriikides, oli tema esmane ülesanne seda koguda. Kogumise põhimõtted esitas kokkuvõtlikul kujul Arhiivi esimene hooldaja F. Kool. Hiljem laiendatud ja täpsustatud, kinnitati need Arhiivi põhiseaduses ja inkorporeerimise aktis. Neist lähtudes haarab Arhiivi kogutav materjal endasse järgnevad kategooriad:

1. Arhiivkogu.

- a. Eesti organisatsioonide ja asutuste arhiivid.
- b. Üsikusikute arhiivid, kirjakogud, käsikirjad, mälestused, üksikdokumendid, jne.
- c. Väikestrukisid nagu broshüürid, lendlehed, kutsed, kavad, ringkirjad, jne.
- d. Käsikirjalised noodid.
- e. Fotod, filmid, videofilmid, diapositiivid.
- f. Heliplaadid, helilindid eesti muusikaga või eesti kunstnike esituses.

2. Arhiivraamatukogu.

- a. Eestikeelsed raamatud, rõhuasetusega enne nõukogudeaega imunud trükistele.
- b. Eestikeelsed ajalehed ja ajakirjad, trükitud ükskõik kus ja millal, välja arvatud nõukogudeaegsed ajalehed.

- c. Võõrkeelsed raamatud Eesti ja eestlaste kohta.
- d. Võõrkeelsed raamatud, valikuliselt, teiste Balti riikide kohta.
- e. Eestlaste poolt kirjutatud raamatud.
- f. Trükitud eesti heliloojate noodid.

3. Muuseumiesemed.

- a. Väiksemõõtmelised esemed, mälestus- ja aumärgid, medalid, eesti rahad ja postmärgid.
- b. Kunstiteosed, piirdudes eesti kunstnike töödega, niivõrd kui ruumid lubavad.
- b. Muud muuseumiesemed, valikuliselt, kui ruumi leidub.

Nii nagu arhiivihoonesse püstitamiseks vajalikud summad pandi kokku ühendriikides elavate eestlaste ja nende organisatsioonide poolt, moodustasid ka Arhiivi talletatud materjalide kogud isikute ja organisatsioonide annetustest. Annetajad võisid neid materjale kas Arhiivile kinkida, vastavalt kokkuleppele neid sinna deponeerida või kuulutada nad kinniseks teatavaks ajaks. Oma alusvaraks päris Arhiiv Saksamaalt toodud pagulusaja materjalid, mida F. Kool oli oma majas Manchesteris korrastanud. Ta oli seda kogu aastate vältel tunduvalt suurendanud ja täiendanud. Kui need materjalid 1975. aasta septembris Lakewoodis äsja valminud arhiivihoonesse toodi, sai neist H. Musta veomasinale täiskoorem.

Uues arhiivihoones Lakewoodis algas nüüd energiline töö. Enda- Mai Michelson andis nõu ja abi materjalide paigutamise ja katologeerimise süstemaatiliste võimaluste kohta mitmete ettekannete ja "praktikapäevade" kaudu. Erilist tähelepanu pöörati uute materjalide Arhiivi koondamisele. Selleks avaldati üleskutseid ajakirjanduses ja kasutati isiklikke kontakte.

Eriti oldi huvitatud Saksamaa pagulusaastaid ja eesti sõjaväelaste saatust valgustavaist dokumentidest, et täiendada juba olemasolevaid materjale. Kuna siinsed endiste eesti sõjaväelaste organisatsioonid olid väga huvitatud Eesti Vabariigi kaitseväes ja Teises Maailmasõjas osalenud eesti

sõjaväelaste käekäigust, püüti nende kohta käivat informatsiooni leida ja Arhiivi tuua. Materjali juurdevool Arhiivi oli aga mitme järgneva aasta jooksul kaunis tagasihoidlik. Saksamaalt tulnud isikud olid

sel ajal veel elujõulised ega tahtnud enda käes olevaid materjale ära anda. Enamus eesti organisatsioonidest pidas oma arhiivide üleandmist samuti liiga varajaseks. Üheks erandiks oli Eesti Üliõpilaste Selts, kes paigutas oma materjalid Arhiiviga sõlmitud kokkuleppe alusel sinna selleks muretsetud kapis hoiule. Kapi Arhiivis hoidmise eest tasus Selts igal aastal üüri. Juunis, 1975, toodi Virginia osariigist ära suur Peeter Aleksander Speek'I arhiiv. See sisaldas palju väga huvipakkuvat materjali, kattes P. A. Speek'i tegevust radikaalse poliitikuna Eestis ja tema hilisemat elu ja tööd Ameerikas. Tema lesk ja poeg Peter V. Speek soovisid seda kogu paigutada Arhiivis eraldi ruumi koos tema kirjutuslaua ja tooliga. See polnud Arhiivi tagasihoidliku põrandapinna juures võimalik ja nad rahuldusid lõpuks selleks eraldatud alkooviga. Sinna, kahele poole kirjutuslauda, puuriüleile asetati tema raamatud ja toimikute kapid. Urn P.A. Speek'I tuhastatud põrmuga leidis koha kirjutuslaua sahtlis, kuni ta poeg selle pärast Eesti vabanemist sinna toimetas. P.A. Speek'i arhiivi tema pärijaile meelepäraseks hooldamiseks annetasid nad Arhiivile suurema summa. Tähelepanuvaks lisaks Arhiivi kogudele oli Saksamaal olnud pagulaste kartoteek, mis saabus 1976. aastal Johannes Västrikkult Saksamaalt. See saadeti koosnes 14 kastist ja sisaldas umbes 30.000 nime. See kartoteek mikrofilmiti hiljem ning üks koopia filmist saadeti Eestisse. Aegajalt saabus Arhiivi mitmesugust uut materjali, kuid kõigest hoolimata polnud seal 1977. aastani peale Saksamaa DP-ajastu ja P.A. Speek'i kogu kuigi palju otsest arhiivmaterjali.

Pikapeale olukord muutus. Arhiivis töötajad püüdsid järjest energilisemalt ajalooliselt väärtuslikke dokumente kaasmaalaste kodudest Arhiivi juhtida, pöörates erilist tähelepanu vanaeestlaste

materjalide kogumisele, milleks saadi Eesti Abistamiskomiteelt eritoetus. Mõned pikemat aega tegutsenud organisatsioonid paigutasid oma arhiivide vanema osa Arhiivi; teised, kes olid oma tegevuse juba lõpetanud, andsid sinna hoiule kõik oma materjalid. Nii ilmusid Arhiivi riiuleile Lakewoodi Eesti Ühingu protokollid aastaist 1945-1969 ja Eesti-Ameerika Kodanike Ühingu materjalid. Vaba Eesti Komitee lõpetas oma tegevuse 1971.aasta lõpul ja selle viimane liige, Ilmar Raamot, andis kõik Komitee materjalid üle Arhiivile. Järgnevate aastate jooksul talletati Arhiivi paljude teiste eesti organisatsioonide ja asutuste materjale, nende hulgas: Balti Naisliit, Baltimore Eesti Selts, Eesti Abi, Eesti Abistamiskomitee, E.E.L.K. Baltiomore-Washingtoni Markuse, Connecticuti, Lõuna-Florida ja San Francisco kogudused, Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides, Eesti Vangistatud Vabadusvõitlejate Toetajad, korporatsioonid Filiae Patriae ja Sakala, Los Angelese Eesti Maja, Minnesota Eesti Maja, New Yorgi Eesti Haridus-selts, New Yorgi Eesti Ev. Luteri Usu Kogudus, Eesti Skautide Malev USA-s, Eesti Gaidide Malev USA-s, Skautide Gaide Sõprade Seltside Liit, Vaba Euroopa Raadio ja Vabadusraadio ja Ülemaailmne Eesti Kesknõukogu.

Arhiivis on hoiul ka paljude eesti ühiskondlikus elus või teaduslikus töös väljapaistvate isikute kirjavahetust, käsikirju ja muid dokumente. Suuremate kogudega on esindatud: Erich Ernits, Arnold Hinnom, Ludwig Juht, Neeme Järvi, Heino Jõgis, Hilja Kukk, Karl Kuusik, Marta Lannus, Aksel Linkhorst, Julius Mark, August Meikup, Herbert Michelson, Gustav Must, Harry Must, Hildegard Must, Rein Neggo, Harry Nurmet, Bernard Nurmsen, Felix Oinas, Ants Oras, Uno Plank, Arno Raag, Ilmar

Raamot, Mari Raamot, Valter Rand, Paul Saar, Villem Saarsen, Oskar Seliaru, Peeter A. Speek, Heino Taremäe, Kadi Tekkel ja Herbert Valdsaar.

Nendele lisaks on sajad kaasmaalased annetanud Arhiivile väiksemaid kogusid ja üksikdokumente. Üksikisikute kogude hulgas on

45

kaunis suur arv neid, millele on juurdepääs annetajate soovil reguleeritud. Aastal 2002 oli Arhiivis registreeritud üle 350 arhiivkogu. Need sisaldasid enam kui 35,000 toimikut. Pakitud umbes 1000 kasti, võtsid nad riiuleil enda alla rohkem kui 1200 jalga. Järgnevail aastail kasvas see kogus tunduvalt.

Arhiivraamatukogusse koondatud raamatute ja muude trükiste kogumine kulges juba Arhiivi algaastail edukalt. Veel 1977. aastal kui Arhiiv oli juba mõni aasta uues hoones tegutsenud, märkis H. Taremäe. et selle kogud kannavad arhiivraamatukogu ilmet. Raamatuid saabus Arhiivi nii üksikult kui ka tervete raamatukogudena. Viimane moodus muutus sagedamaks, kui Saksamaalt tulnud põlvkond vananes ja hakkas oma raamatule panipaika otsima, sest paljude järeltulijad ei olnud neist huvitatud. Esimene suurem

hulk raamatuid saadi Helsingist endise Eesti konsulaadi säilinud kogust, mis sisaldas töid eesti ajaloo ja keeleteaduse alalt, nende hulgas mitu doktori- ja magistritööd. Rõhuv enamus trükiseist saabus Arhiivi kingitusena. Märkimisväärseid kogusid annetasid või pärandasid Bostoni Eesti Selts (enamasti Eestis iseseisvuse ajal ilmunud raamatud), Eesti Vabariigi peakonsulaat (enamasti iseseisvusaegsed väljaanded, nende hulgas peaaegu täielik kogu Tartu Ülikooli toimetusi),

Elmar Epner, W. A. Jakobson (saksa keelne Baltica kogu),
Eduard Kokker, August Meikup, Gustav ja Hildegard Must,
Otto Mähar, New Yorgi Eesti Haridusselts (valdavas osas
iseseisvusaegsed trükised), Felix Oinas, Ants Oras, Andres
Pranspill (kõik iseseisvusaegsed väljaanded), Arno Raag,
Harald Raudsepp, Voldemar Reiman, Alfred Saar, Agate
Suurkivi-Koorits. Heino Taremäe, Uno Teemant, Maria Waite
(Jakob Hurda ja tema poja Max Hurda peamiselt vene ja
saksakeelsed teosed) ja Theodor Wiel.

Välis-eesti kirjastused reageerisid positiivselt Arhiivi palveile

ja saatsid Arhiivile oma väljaandeist tasuta eksemplare. Sama tegid ka ajalehtede ja ajakirjade väljaandjad. Vanemaid aastakäike ja puuduvaid üksiknumbreid püüti hankida mikrofilmil. Koostöös New yorgi Avaliku Raamatukoguga mikrofilmiti ajaleht "Vaba Eesti Sõna" kuni 1977 a. ulatuses. 2004.a. mikrofilmiti ja samuti pandi CD peale "Vaba Eesti Sõna" 1977-2003.a. Raamatuid ostis Arhiiv väga harva. Pea eranditult olid need võõrkeelsed eestiainelised teosed. Nende ostmiseks saadi 1975. aastal Ameerika etnilise pärandi uurimise (Ethnic Heritage Studies) raames ka rahalist toetust.

Raamatuist hoiti riiuleil mitte rohkem kui kaks eksemplari. Ülejäänud vahetati teiste välis-eesti arhiividega või siinsete ülikoolide raamatukogudega. Aegajalt müüdi neid ka kaasmaalastele nominaalse hinnaga. Eriti tihe koostöö arenes Austraalia ja Kanada eesti arhiividega. Nendega vahetati soovitud raamatute ning omas kogus üleliigsete trükiste nimestikke ja kasutati ka isiklike kontakte soovitud teoste leidmiseks. Tulemused olid mõnikord üllatavalt head. Nii saabus 1976. aastal Austraalia Eesti Arhiivilt saadetus, mis koosnes peamiselt ajakirjade ja ajalehtede üksiknumbreist ja pisitrükiseist ning kaalus ligi 700 naela. Vähemaid saadetisi vahetati aastate jooksul korduvalt. Ei unustatud ka antikvariaate, kust, eriti H. Taremäel, õnnestus leida nii mõnigi haruldus. Väljaandeid, mida oli võimatu omandada originaalis, hangiti kas koopiatena või mikrofilmis. Viimaste hulgas oli Kieli Ülikooli Maailmamajanduse Instituudi Raamatukogult (Bibliothek des Instituts für Weltwirtschaft) tellitud Saksa okupatsiooni ajal Eestis ilmunud "Ametliku Teataja" (Amtlicher Anzeiger) kõik aastakäigud. Väärtuslikuks

informatsiooniallikaks kujunes mikrofilmitud ajalehtede
väljalõigete kogu eesti ohvitseride kohta, kes olid teeninud
kas eesti üksustes

või Ameerika ja teiste riikide sõjavägedes, kokku umbes 1300 ohvitseri.

Trükiste hankimisel oli peaaegu teatmeteostel ja teaduslikel väljaannetel, kuid ka eestikeelset ilukirjandust püüti koguda võimaluste piires. Eestis Nõukogude ajal ilmunud ilukirjandust asetati kogusse tiheda valiku alusel. Arhiivi trükiste kogu kasvas kiiresti ja kujunes välis-eesti üheks suuremaks, enne Teist Maailmasõda Eestis ilmunud teoste osas isegi rikkaimaks raamatukoguks. 1994. aastal oli selles üle 13,000 köite, lisaks 43 köidetud aastakäiku ajalehti, ligi 40,000 lahtist ajalehe numbrit ja umbes 49,000 mikrofilmi raami. Arhiivi raamatukogu on hästi korrastatud. Täielik raamatute kataloog, mille koostasid Herbert Looman, Raimond Pals ja Jüri Viiraja, valmis 1985. aasta lõpuks, ning seda on hiljem pidevalt täiendatud.

Eestis hakkas Nõukogude rezhiim lagunema 1980.-date aastate lõpul ja tekkis võimalus sidemete loomiseks sealsete raamatukogudega ja teiste kultuuriasutustega. Kodumaal oli suur huvi tutvuda seal seni peaaegu täielikult tundmata välismaal ilmunud eesti kirjandusega. Raamatukogul oli olemas oma vahetusfondis kaunis suur tagavärs üleliigseid raamatuid ja peagi algas järjest suurenev raamatute Eestisse saatmise aktsioon. Esimesed saadetised läksid teele 1989. aastal, suunatud üle Leningradi. Nende kätte saamisega sealt oli Eestis raskusi. Edaspidised pakid lähetati üle Helsingi ja lõpuks otse Eestisse.

Arhiivi raamatute vahetusfond tühjenes kiiresti. Ajalehtedes avaldatud üleskutsed, kinkida Arhiivile raamatuid Eestisse saatmiseks, leidsid hea vastuvõtu. Raamatuid toodi Arhiivi massiliselt, nii et ajuti oli neid ruumipuudusel raske vastu võtta. Paljud

kaasmaalased leidsid nüüd teretulnud võimaluse jagada oma aastate vältel kogutud kirjandust kodumaa lugejaskonnaga, kes välismail ilmunud eestikeelseid raamatuid kõrgelt hindasid. Arhiivil polnud saatekuludeks raha, ning Eesti Abistamiskomitee ja Eesti Rahvuskomitee kandsid enamiku kuludest. Organisatsioonid ja üksikisikud võisid Arhiivi vahendusel lähetada raamatuid nende poolt valitud asutustele, kandes ise kulud. Raamatute Eestisse saatmisega seotud töö hulka valgustab ilmekalt saadetiste arv aastate vältel. Algaastail, 1989 kuni 1991, oli neid ainult mõni, kuid 1992. aastal tõusis saadetud kastide või pakkide arv juba 45-le ja järgmisel aastal oli neid 50. Kõrgpunkt saabus 1995. ja 1996. aastal, mil vastavad arvud olid 60 ja 64. Sealt peale langes saadetiste arv pidevalt ja 2001. aastal oli neid ainult üksikuid. Viimastel aastatel on saadetud Eestisse ainult sealsete raamatukogude ja teiste asutuste poolt soovitud kirjandust.

Kõige rohkem saadeti kirjandust Eesti Rahvusraamatukogule (umbes 90 saadetist), Tartu Keskraamatukogule (umbes 90 saadetist) ja Tartu Ülikooli Raamatukogule (umbes 65 saadetist). Rahvusraamatukogule lähetatud raamatuist jaotas see suure osa kohalike raamatukogude vahel. Tartu Ülikooli arstiteaduskonnale saadeti suurem kogu erialalist kirjandust, annetatud siinsete eesti arstide ja ka ameerika asutuste poolt. Väiksemaid kogusid eestikeelset kirjandust saadeti veel Akadeemilisele Raamatukogule ja Tehnikaülikoolile Tallinnas, Eesti Kirjandusmuuseumile ja Eesti Rahva Muuseumile Tartus, Harju, Järva, Viljandi ja Võru maakondade keskraamatukogudele, Elva ja Tõrva raamatukogudele ja teistele.

Trükiste liikumine polnud siiski ühesuunaline. Vastutasuks sai Arhiiv Eestist suurel arvul raamatuid, perioodikat ja muid trükiseid peamiselt Eesti Rahvusraamatukogult, Tartu Ülikooli

Raamatukogult ja Tartu Keskraamatukogult. Eriti teretulnud oli Rahvusraamatukogu kaudu pidevalt saadud "Riigi Teataja". Arhiivi trükiste kogu rikastus Eestisse raamatute saatmise aktsiooni raames ka seetõttu, et selleks kingitud teoste seast oli Arhiivil võimalik välja valida enda jaoks sobivad eksemplarid.

Fotod ja diapositiivid moodustavad märkimisväärse osa Arhiivi kogudest. Need on väärtuslikud aja- ja kultuuriloolise teabe allikad ning nende kogumine on olnud Arhiivis töötajate üheks lemmikalaks. Fotosid on annetatud suurel arvul üksikuina, kogudes ja albumeina. Paljud ülesvõtteist on tehtud Saksamaal paguluslaagreis. Teised pärinevad juba Ameerikast ning neis peegeldub siinse eesti ühiskonna ja paljude perekondade tegevus ja käekäik. Suuremaid fotokogusid on Arhiivile kinkinud Elmar Epner, Artur Kalm ja Harry Must. Endise Eesti Vabariigi Helsingi konsulaadi allesjäänud materjalide hulgast sai Arhiiv rea fotosid Eesti riigitegelastest. Tähelepanu väärivad on ka fotod eesti sõjaväelastest ja Tartu linnast. Üheks harulduseks paljude fotoalbumite hulgas on kunagise Ameerika peakonsuli Eestis, Harry C. Carlsoni oma. See kingiti temale Eestist lahkumise puhul 1937. aastal Tallinna Rotary Klubi poolt. Album on kunstipärasel nahkköites ja sisaldab 70 valitud fotot Eestist ja sealseist prominentseist isikuist. Konsul Carlson kinkis selle hiljem Karl Kuusikule, kes oli Eesti konsul New Yorgis. Viimase poeg annetas albumi Arhiivile.

Ajaliselt katab Arhiivi fotokogu tervet 20. sajandit. Kahjuks saabusid paljud fotod Arhiivi vajalike andmeteta. Identifitseerimata ülesvõtted on dokumentidena väärtusetu. Tööjõu puudusel ei olnud kaua aega võimalik neile küllaldast tähelepanu pühendada. Alles

1980.-date aastate lõpul saadi asuda fotokogusid korrastama ning vajalike andmetega varustama. Seda tööd tegid peamiselt Olga ja Olev Berendsenid ning Aino ja Reinhold Nõmmanid; 2002.a. peale Anita Pallop ja Endel Pool. Vaadati üle umbes 30,000 fotot ja püüti neil leiduvaid isikuid, paiku, sündmusi ja aega kindlaks määrata. See aegavõttev töö pole veel lõpetatud. Jaotati isikute, organisatsioonide kaudu happevaba kastidesse koos nimestikuga.

Fotode ja diapositiivide kõrval annetati Arhiivile ka filme ja videolinte. Märkimisväärsemad neist on Elmar Epneri filmide kogu ja Kalju Meri videolindid sündmustest ameerika eesti ühiskonnas aastail 1950 kuni 1988. Kokku oli Arhiivis 1999. aastal 46 filmi ja 191 videolinti. Arhiivis säilitatakse ka küllaltki suur kogu heliplaate ja lindistusi eesti muusikast ja eesti kunstnike esitusist. Lisaks on seal suurel arvul käsikirjalisi ja trükitud eesti muusika noote.

Tavaliselt arhiivides leiduvate materjalide kõrval on Arhiivis palju esemeid, mille loomulik hoiupaik oleks muuseum. Ruumipuudusel võttis Arhiiv vastu ainult väiksemoodulisi esemeid. Erandiks oli P. A. Speek'i kirjutuslaud ja tool. Muuseumiesemete seas paistab oma suurusega silma medalite- ja märkidekogu. See sisaldab eesti sõjaväelastele ja tsiviilisikuile Eesti Vabariigi ja teiste riikide poolt annetatud ordeneid ja aumärke, väeosade, organisatsioonide ja koolide rinnamärke ning laulu- ja spordipidude mälestusmärke. Märkimisväärsed on Mari Raamoti ja kolonelide Alfons Rebase, Harald Riipalu, Villem Saarseni ja Johannes Soodla medalite kogud.

Arhiivis on ligi tuhat mitmesugust medalit ja mälestusmärki. Need on paigutatud mitmesse seinaja põrandavitriini, kus nad on olnud Arhiivi külastajaile suureks huvi objektiks.

Arhiivis ei puudu ka Eesti paberrahad ja mündid, milledest ühe täielikuma kogu kinkis Heiki Parts. Arhiivi parim Eesti postmarkide kogu on Maimu Raudsepa annetus. Arhiivile on kingitud või sinna deponeeritud suur arv eesti kunstnike töid, nii õlimaale, graafikat kui ka skulptuure. Esimese kingitusena saabus juba arhiivihoone avamisel J. Genteleni maalitud president K. Pätsi portree. Eriti väärtuslik on I. Raamoti kingitud Johann Köleri maal "Püha Alexandra". Eric Harkna annetas Arhiivile tema vanemaile kuulunud eesti kunstnike tööde kogu, ning Linda Saarniit kinkis oma abikaasa Joann Saarniidu kommunistlikku vägivalda kujutavad 5 maali. Nimetamist vääriwad ka mitmed Kristjan Raua, Agathe Veeberi ja Eduard Viiralti tööd. Ainulaadne on Edmund Valtmani peaaegu täielik karikatuuride kogu ja samuti tema maale, graafikat, ning joonistusi. Arhiivis on hoiul ka Eesti Kultuurfondi kunstikogu.

Muuseumipärased on ka mitmesugused etnograafilised esemed, rahvariided, sõjaväe ja politsei vormiriided, sõjaväeüksuste ja organsatsioonide lipud ja muud eesti aja- ja kultuurilooga seotud objektid, nende seas Saksamaal laagreis valmistatud mälestusesemed ja ehted. Arhiiv on neid tihti kasutanud näituste korraldamisel, ning nad on olnud Arhiivi külastajaile alaliseks huviobjektiks.

Eesti Arhiiv Ühendriikides hooldab rikkalikku, eestlaste elu kodumaal, pagulusaastail Saksamaal ja uues kodus Ameerikas mitmekülgset valgustavat materjali. Enamiku sellest on loonud ja kinkinud Arhiivile eesti ühiskond, kus seda korrastavad ja hooldavad tuhandeid tunde tasuta töötavad vabatahtlikud.

Töötajad ja töö Arhiivis.

Arhiivi juhatajad ja kaastöölised.

Eesti Arhiivi Ühendriikides asutamine on lähedalt seotud Ferdinand Kooliga. Tema oli esimene, kes Saksamaalt toodud ja Lakewoodi Eesti Maja juures olevas laoruumis kastidesse pakitud arhiivmaterjale hakkas läbi vaatama. See on suurelt osalt tema teene, et selle kogu alusel rajati asutus, millest hiljem paljude töö ja hoole viljana kasvas laialdast tunnustust leidnud Ameerika eestlaskonnaelu ja tegevust jäädvustav teabevaramu.

F. Kool oli Eestis kutseline ajakirjanik. Ta jätkas sama tööd paguluses Saksamaal, olles osaline ajaleht "Eesti Rada" asutamisel ja toimetamisel Hochfeldi laagris Augsburgis. Juba Hochfeldi laagris elades seadis ta endale eesmärgiks koostada põhjalik ülevaade eesti pagulaste elust Saksamaal ning asus varakult selleks materjali koguma. Seda tööd jätkas ta oma uues kodus Manchesteris, Connecticuti osariigis, eriti pärast puhkepalgale siirdumist. 1964. aastal usaldas Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides tema hooleks Lakewoodis olevate materjalide sorteerimise ja korrastamise. Kuna Lakewoodis puudusid selleks sobivad ruumid, viis ta need oma majja Manchesteris.

Sellest peale hargnes F. Kooli töö kahes suunas. Kastides olevat materjali sorteerides ja registreerides selgus talle peatselt, et selles olid suured lüngad. Et neid lünki täita ning leida täiendavat dokumentatsiooni oma uurimuseks, asus ta energilisemalt uut materjali koguma. Kuigi ta keskendus alguses

eesti pagulaste elu Saksamaal valgustavaile materjalidele, veendus ta peagi, et on aeg koguda ka neid, mis puudutavad Ameerika eesti ühiskonna tegevust. Osa, eriti vanem, sellisest materjalist oli juba hävinemisohus. Ajakirjanduses avaldatud üleskutsete ja isiklike kontaktide kaudu soovitas ta koguda ja temale säilitamiseks

saata igasuguseid eesti aja- ja kultuurilugu ning organisatsioonide tegevust valgustavaid dokumentente, trükiseid ja fotosid. Peagi täitus F. Kooli maja keldrikorrus ja ülevool paigutati mitme sealse eesti perekonna kodusse. Ruumi puudusel ei saadud vastu võtta organisatsioonide materjale, samuti eravaldues olevaid suuremaid kogusid.

F. Kool tõdes varakult, et tema hoole all olevate materjalide ajakohaseks paigutamiseks ja veel kogutavate dokumentide hävingust päästmiseks oli vaja leida sobivad ruumid. Olles nimetatud Eesti Rahvuskomitee valduses oleva arhiivkogu hooldajaks, kasutas ta seda positsiooni, et õhutada ja elus hoida arhiivi asutamise mõtet. Ta osales arhiivi asutamise nõupidamistel, koostas ettepanekuid selle põhikirjaks ning andis kasulikku informatsiooni arhiivihoonde ehitamisel ja selle sisustuse muretsemiseks. F. Kool oli ka teerajaja arhiivmaterjali organiseerimisel. Ta töötas välja juhtnoorid nii organisatsioonide kui ka isiklike kogude korrastamiseks, ning trükiste kataloogimiseks. Uute materjalide kontrolliks seadis ta sisse vastuvõtu registri. Oma elupäevade lõpuks oli F. Kool kogunud, korrastanud ja hoolikalt kastidesse pakkinud tubli autokoorma dokumente ja trükiseid. Kahjuks ei saanud ta kaasas olla, kui need viidi 1974. aasta augustis Lakewoodi seal äsja valminud arhiivihoonesse, sest ta suri ootamatult 6. aprillil, 1973. Tema lahkumisega tekkis Arhiivi tegevuses seisak. Manchesteris asuvate kogude hooldajaiks nõustusid hakkama F. Kooli poeg Endel ja väimees Evald Mägi. Nad olid ka nõus võtma vastu uusi materjale, niivõrd kui selleks ruumi leidis.

Lakewoodis valmiva arhiivihoonde ja peatselt sinna koguneva materjali

hooldajaks oli vaja Arhiivi juhatajat. Sellele sobiva isiku

54

leidmine polnud kerge. Arhiivi rahalised võimalused olid väga piiratud ning palgalise tööjõu ametisse võtmine seetõttu võimatu. Arvesse võis tulla ainult isik kes oli nõus oma aega ja energiat kinkima huvist ja armastusest selle töö vastu. Lisaks oli ka tähtis, et see isik elaks Arhiivile võrdlemisi lähedal. Arhiivi Nõukogu juhatus pidas läbirääkimisi mitme isikuga, kuni viimaks arvati leidvat sobiv kandidaat, puhkepalgal olev endine Eesti sõjaväe ohvitser Ernst Luebik. Tema kasuks kõnelesid mitmed asjaolud. Ta elas Lakewoodis ja oli aktiivselt tegev mitmes eesti organisatsioonis. Juba Arhiivi asutamise algperioodil oli ta osutanud huvi selle asutuse vastu ja tal olid varem kogemused arhiivitöös. Ta oli Eestis töötanud Vabadussõja Ajaloo Komitee juures ning omandanud asjaomaseid teadmisi otsides ja analüüsides materjale Kaitseministeeriumi ja Majandusministeeriumi arhiivides, Riigi-arhiivis Tallinnas ja Riigi Keskarhiivis Tartus.

Oma koosolekui 16. jaanuaril, 1974, nimetas Arhiivi Nõukogu Ernst Luebiku Arhiivi juhatajaks. Selle ametikoha täitjaid on hiljem nimetatud ka direktoriks, arhivaariks ja kuraatoriks. E. Luebiku abilisteks nimetati samal koosolekul Lakewoodis elavad Alfred E. Saar ja Jaan Reio. A. Saarest kujunes kauaaegne hoolas ja asjatundlik kaastööline, kuid J. Reio jäi peatselt Arhiivi tegevusest eemale. Isiklikel põhjusil ei saanud E. Luebik asuda Arhiivis tööle enne kui sama aasta aprillis.

Seoses E. Luebiku asumisega Arhiivi juhatajaks elustus sealne

tegevus. See toimus kahes harus: Viimistlustööd arhiivihoones ja selle sisustamine vajaliku mööbliga, ning Arhiivi kogude korrastamine ja täiendamine. Kuigi seni polnud korraldatud erilisi

kogumisaktsioone, saabus materjale juurde pidevalt, sest nüüd oli võimalik ka suuremaid kogusid vastu võtta. 1974. aasta sügisel toodi Manchesterist ära Endel Kooli ja Evald Mägi hooldusel olevad materjalid. Arhiivi senised hooldajad andsid 75-de kasti pakitud materjalid vastava aktiga üle E. Luebikule, ning need toodi Arhiivi Nõukogu juhatuse liikme H. Musta veokiga Lakewoodi. Nende sorteerimine ja riiuleile paigutamine andis tööd mõneks ajaks.

Lähemate aastate vältel oli Arhiivis töö pearõhk materjalide kogumisel. Nende üksikasjaliseks korrastamiseks ja kataloogimiseks puudus tööjõud. Erilist huvi Arhiivi ja seal säilitatavate materjalide vastu osutasid endised eesti sõjaväelased. Kuna Arhiivi juhataja ja tema abi olid endised ohvitserid, oli ka nende tähelepanu suunatud nii Eesti Vabariigi kaitseväes kui ka Teises Maailmasõjas osalenud eestlaste tegevust ja saatust selgitava materjali kogumisele. Neid materjale kasutati hiljem mitme sõjaajaloolise uurimuse koostamisel. Ameerika eesti organisatsioonide materjale saabus Arhiivi vähe. Ka üleskutsed organisatsioonidele nende arhiivide vanema osa Arhiivi paigutamiseks andsid esialgu mõõdukaid tagajärgi. Veel 1977. aastal oli Arhiivis suhteliselt vähe originaalset dokumentaalmaterjali ja domineeris trükitud kirjasõna. Materjalide üldine kogus kasvas siiski kiiresti ning 1979. aastal oli tõsiselt kõne all lisahoone ehitamine.

Arhiivis töötasid esialgu ainult selle juhataja ja abi, olles tööl peaaegu igal argipäeval. Aasta jooksul andsid nad kumbki Arhiivile üle 1800 tasuta töötunni. Peagi leidis ka teisi vabatahtlikke abistajaid, kes lühemat või pikemat aega Arhiivis mitmesuguseid ülesandeid täitsid. Arhiivi lahtiolekuks kindlat

aega ei olnud.

Selle külastamine ja materjalide kasutamine toimus kokkuleppel Arhiivi juhatajaga. Materjale sai kasutada ainult kohapeal, kuid soovitud dokumentidest oli võimalik tellida koopiaid. Arhiivi juhataja ja tema abi viisid soovijate palvel läbi lühemaid uurimisi ning vastasid kirjalikele järelepärimistele. Arhiivi töö edukust publiku teenendamisel ning tema tähtsust eesti kultuuripärandi kogumisel, säilitamisel ja kasutamiseks korrastamisel kõrgelt hinnates määras Eesti Kultuurfond Arhiivile 1980. aasta kultuuriuhinna.

Arhiivi tegevust halvasid mõne aasta pärast kurvad sündmused. Arhiivi juhataja E. Luebiku tervis halvenes ja ta suri 26. märtsil, 1983. Abijuhataja A. Saar nimetati sama aasta 1. juulist alates juhataja kohusetäitjaks. Ka tema haigestus 1983. aasta sügisel, viibis mitmel korral haiglaravil ega saanud Arhiivis korrapäraselt töötada. A. Saare haiguse ajal nõustus Jüri Viiroja osalise ajaga Arhiivi hooldajana töötama. A. Saare tervis ei paranenud ja ta suri 22. mail, 1984. J. Viiroja oli sel ajal Arhiivi Nõukogu juhatusel liige ja ehitustoimkonna esimees. Arhiivi Nõukogu koosolekul 23. juunil, 1984, valiti J. Viiroja uueks Arhiivi juhatajaks. Arhiivihoonel juurdeehitus oli sel ajal veel lõpetamata ja J. Viirojale langes seetõttu kahekordne ülesanne: lõpetada ehitustööd, ning hoolitseda, et Arhiivi tegevus jätkuks tavakohaselt.

J. Viiroja oli Eesti Vabariigi reservohvitser, oli õppinud Tartu Ülikoolis majandusteadust ning töötas ärijuhina ühistegevlikus ettevõttes ning hiljem ka politseiteenistuses. Lakewoodis tegutses ta ehitusettevõtjana ning osales mitmes seltskondlikus organisatsioonis. Ta oli 1979. aastast alates Lakewoodi Eesti

Ühingu esindaja Arhiivi Nõukogus. Tema abilisteks Arhiivis nimetas Nõukogu Herbert Loomani ja Raymond Palsi.

J. Viiroja ametiaeg haäras endasse pika ja olulise perioodi Arhiivi töös. Esmakordselt seati nüüd sisse kindlad lahtioleku ajad Arhiivi kasutajaile. Need muutusid aegajalt, ja muudatused tehti teatavaks ajalehes "Vaba Eesti Sõna", kuid taväliselt oli Arhiiv avatud laupäeval ja esmaspäeval, teistel päevadel kokkuleppel Arhiivi juhatajaga. Juurdeehituse valmimisel avardusid ruumid ning Arhiivis talletatud kogud paigutati süstemaatses järjestuses uue hoidla riiuleile. Arhiivkogude dokumendid jaotati happevabast materjalist kaantega toimikuisse ning hoiti riiuleil samasugusest materjalist mitmesuguse suurusega kastides.

Arhiivihoonet vanemat osa kasutati laiendatud töö ja näituste ruumina. Aegajalt hangiti uut bürootehnikat, nende hulgas paljundaja, mikrofilmi aparaat, jne. Ka tööjõudu oli järjest rohkem saadaval, kuna Saksamaalt tulnud sugupõlv oli jõudmas puhkepalgale mineku ikka, ning paljud olid meeleldi nõus oma vabast ajast arhiivitööks kasutama. Suurem kaastööliste arv lubas neid Arhiivis ka otstarbekamalt kasutada, vastavalt isiku huvidele või kogemusile. Seetõttu oli nüüd võimalik asuda koostama Arhiivi mitmesuguste kogude katalooge. Esmajoones võeti käsile trükised. H.Looman ja R. Pals koostasid kataloogi teaduslike teoste kohta ja J. Viiroja valmistas ilukirjanduse kataloogi. Suure fotokogu klassifitseerimist on teinud Olev ja Olga Berendsen, Aino ja Reinhold Nõmman, Anita Pallop, Endel Pool, Luule Prima. Fotokogu ingliskeelne kataloog valmis 1996. aastal; seda täiendatakse pidevalt. Olev Kaldre keskendus teenete- ja mälestusmärkide ning medalite kogu korrastamisele

ja väga täpse kataloogimisele. Mikrofilmide ja mikrofilmimise eest kandsid pikemat aega hoolt Ingrid Walter ning Ott ja Hilda Paadre.

Nüüd oli võimalik asuda ka dokumentaalse materjali täpsemale kirjeldamisele ja kontrollimisele. Arhiivkogude kohta valmistati kaartkataloogid, üks isikute, teine organisatsioonide materjalide jaoks. 1996. aastal koostati arhiivkogudest esialgne lühendatud üldkataloog. Täielik üldkataloog on valmimas lähemal aastail, sisestatult arvutis. Hakati valmistama ka sisulehti arhiivkastidele. 1998. aastaks oli neid olemas ainult mõne arhiivkogu jaoks. See töö kulgeb tööjõu puudusel aeglaselt.

Arhiivihooned korrakshoiuks, selles mitmesuguste seadmete paigaldamiseks ja ümbruse kaunistamiseks andsid vabatahtlikud kaastöölised samuti väärtuslikku abi. Aleksander Nõukas monteeris kokku ja asetaskohale riiulid. Heino Ets, Robert Kasenurm, Elmar Koppel, Voldemar Krimm, Robert Poola, Jaan Vahtra ja teised oma kutseala eksperdid paigaldasid või parandasid elektriseadmeid, torustikku, kütte- ja õhujahutuse süsteeme ning korrastasid ja ilustasid arhiivihooned ümbrust.

Vabatahtlike abistajate arv kõikus aegajalt. Neid oli 1988. aastal 7, kuid 1990. aastal juba 18. Järgnevatel aastatel kõikus abistajate arv 11-ne ja 16-ne vahel. Nende aastate vältel esinesid sageli järgmised nimed: Olev Berendsen, Olga Berendsen, Mercia Davis, Kiira Joonas, Olev Kaldre, Ivar Kesse, Heinrich Kobi, Edgar Mikhelsaar, Aino Nõmman, Reinhold Nõmman, Anita Pallop, Ellen Tehve, Ingrid Walter, Ott Walter, Harry Verder ja Irene Verder. Arhiivi juhataja J. Viiroja ja alates 1990. aastast tema abi Olev Berendsen töötasid Arhiivis keskmiselt kuni 1700 tundi aastas.

Juunis, 1999, teatas J. Viiroja, et ta soovib kõrge vanuse tõttu Arhiivi juhataja ametikohalt lahkuda. Ta ei jäänud siiski oma armsaks saanud tööpõllust eemale, vald oli seal nõu ja

jõuga abiks kuni oma õnnetu surmani 2003. aasta lõpul. Uueks Arhiivi juhatajaks kuraatoriks valis Nõukogu ühel häälel Ellen Tehve. Ta on lõpetanud Rutgers'i Ülikooli Douglas College'i ja töötas matemaatika õpetajana kuni pensionile siirdumiseni. E. Tehvel on head kogemused arvuti tehnoloogias ja kasutamises, asjaolu, millel on Arhiivi edaspidises töös järjest suurem tähtsus.

Arhiivi tutvustamine.

Arhiivi algaastaist peale oli selle juhtkonna esmaseks eesmärgiks ajalooliselt väärtuslike dokumentide, organisatsioonide ja isikute arhiivide ja muude käsikirjaliste ja trükitud materjalide kogumine. Et sellist materjali tööpoolest Arhiivi saabuks, oli vaja selle asutuse eesmarke ja tähtsust kaasmaalastele tutvustada. Alates F. Kooliga püüdsid kõik Arhiivis juhtivalt tegevad isikud oma kõnedes ja kirjutistes informeerida siinset eesti ühiskonda Arhiivis toimuvast tööst ja tuleviku kavadest. Eesti Rahvuskomitee poolt 1966. aasta detsembris New Yorgi Eesti Majja arhiivi asutamise võimaluste selgitamiseks kutsutud koosolekul andis F. Kool ülevaate seni kogutud materjalidest ning rõhutas vajadust seda tööd energiliselt jätkata. Sama tegi to 1969. aasta juunis Arhiivi Nõukogu loomise koosolekul. Oma hilisemates sõna võttudes ja kirjutistes rõhutas ta Arhiivi tähtsust eesti pagulaste ajaloo dokumenteerimiseks, ning soovitas sellele anda kiiresti kindel organisatoorne vorm ja leida sobivad ruumid.

Arhiivi Nõukogu juhatuse esimees H. Taremäe oli eriti viljakas ja energiline Arhiivi tutvustamisel nii eesti kui ka ameerika ühiskonnale. Tema kirjutisi ilmus tihti "Vaba Eesti Sõnas" ning pikemaid artikleid ajakirjades "Tulimuld" ja "Journal of Baltic Studies". Veel arvukamad olid tema suulised ettekanded, neist

märkimisväärsemad: Hoover'i Instituudis, Californias, toimunud Balti riikides Teise Maailmasõja sündmusi käsitleval konverentsil (1973), New Yorgi Eesti Naisklubis (1978), Baltimore Eesti Seltsis (1982). Välis-Eesti päevadel Andoveris. Conn. (198) ja Eesti Koolide

Suveseminaril Lakewoodis (1985). Eesti Rahvusorganisatsioonide kongressid olid alati sobivaks kõlapinnaks ja seal kõneles H. Taremäe 1975. ja 1985. aastal. Olga Berendsen kõneles samas 1999. aastal. Ta esines Arhiivi tutvustavate ettekannetega veel Philadelphias (1989), Arhiivis korraldatud kunstinäituse puhul (1999) ja mujal. Alates 1990. aastast avaldas ta ajalehes "Vaba Eesti Sõna" aastaülevaate Arhiivi tööst. Neis leidub üksikasjalikke andmeid sinna talletatud uutest materjalidest, Arhiivi nii rahaliste kui ka muude annetuste toetajaist ja kaastöölisist. J. Simonsonil oli häid kontakte ameerika ajakirjanike seas ning temaga kaastöös ilmus rida artikleid "Asbury Park Press"-is ja teistes väljaannetes. J. Simonson tutvustas Arhiivi tööd ka suulistes ettekandeis Minneapolis, Philadelphias, Baltimores, Seabrookis ja mujal. E. M. Holland tutvustas EA sk. gd. liikmeile, EABS'i stipendiaatidele, leerilaagri osavõtjaile j.t.

Arhiivi juhataja E. Luebik avaldas ajalehtedes mitmesuguste üleskutsete ja teadaannete kõrval ka pikemaid artikleid Arhiivi saabunud märkimisväärseist dokumentidest ja arhiivkogudest. Ta kõneles tihti endiste eesti sõjaväelaste kokkutulekuil, Lakewoodis toimunud Arhiivinduse ja raamatukogunduse konverentsil (1978), New Yorgi Eesti Naisklubis (1978), Philadelphias (1980) ja Baltimores (1982); Arhiivi abijuhataja A. Saar

Arhiivinduse ja raamatukogunduse konverentsil (1978) ja Philadelphias 1979). Eelpool toodud loetelu pole ammendav ülevaade Arhiivi ametikandjate kirjutistest ja ettekandeist. Need ja märkimata jäänud avaldised on olnud tähtis osa nende tööst, ning on aidanud laiendada Arhiivi sõprade ja toetajate ringi.

Arhiivi tutvustamiseks ja populariseerimiseks oli seal korraldatud näitustel tähtis osa. Kuigi nende kokkuseadmine oli palju tööd ja aega nõudev toiming, alustas nendega F. Kool juba varakult. Esimese näituse Arhiivi materjalide alusel seadis ta kokku Saksamaal sõjavangilaagris tehtud joonistustest ning

61

pani selle üles Lakewoodi Eesti majas oktoobris, 1966, toimunud endiste eesti sõjaväelaste kokkutulekul. Eesti Vabariigi aastapäeva puhul, 1967, esitas ta East Hartfordis, Conn., ülevaatliku näituse Eesti ajaloost.

F. Kooli peolt kokku seatud näitusi toimus veel Põhja-Ameerika Eesti Päevade puhul (1968) ja endiste sõjaväelaste kokkutulekul (1969). Tema järglased Arhiivi juhataja ametikohal jätkasid näituste korraldamist. Alaline näitus Arhiivi ruumides koosnes mitmesuguseist medaleist ja märkidest, ning on väga populaarne. Teisi, lühemat või pikemat aega avatud näitusi seati kokku Lakewoodis toimunud koosolekute ja pidude puhul, niivõrd kui aeg lubas. Üks suuremaid, teemal "Eesti maa ja rahvas" toimus Baltimores ESTO'76 ajal. Eesti Rahvusorganisatsioonide kongressiks 1977. aastal koostas näituse A. Saar. Eesti Vabadussõja aineil E. Luebiku ja A. Saare poolt kokku pandud näitus "Kes minevikku ei mäleta, see elab tulevikuta" valmis Eesti Rahvuskomitee koosolekuks 1978. aastal. Sama näitus seati üles veel Välis-Eesti Päeval, 1978, ning viidi hiljem üle Seabrooki. Erinäitusi koostati veel Rahvusorganisatsioonide kongressiks, 1980, endiste sõjaväelaste kokkutulekuiks 1983 ja 1984, ning ESTO'84 jaoks Torontos. Suuremat tähelepanu väärrib 1994. aastal kodumaalt lahkumise 50. aastapäeva puhul koostatud näitus "50 aastat kodumaalt põgenemisest". Selle näituse jaoks Dr. O. Berendseni poolt koostatud kataloogi toimetas trükki H. Taremäe. See näitus äratas suurt tähelepanu ning seati hiljem

üles veel Long Islandi Eesti Majas, Spartanburgi (Lõuna-Carolinas) rahvusvahelisel festivalil ning Clevelandis Eesti Vabariigi aastapäeva koosviibimisel. 1999. aastal koostati Arhiivi kunstikogust valiknäitus koostöös Lakewoodi Eesti Ühinguga, mis oli sealne suursündmus ja meelitas kohale palju vaatajaid. Isikunäitusi korraldati E. Valtmani maalidest, Joanne Saarniidu maalidest ja Agathe Veeberi graafikast.

Arhiivist võrsunud uurimused.

Ajalooliselt väärtuslike materjalide kogumine arhiividesse päästab nad hävingust ning tagab nende kestva säilumise selleks, et neid seal süstemaatselt korrastatult teha soovijaile kättesaadavaks ja kasutatavaks nende uurimusteks. Ka Eesti Arhiivi Ühendriikides kogunes aastate jooksul suur kogu sellist materjali, mida kasutati mitmel viisil, kuigi vast mitte nii intensiivselt kui loodeti. Ei saa oodata, et Arhiivi juhatajad, nende abid ja teised kaastöölised oleksid sukeldunud uurimistöösse ja tootnud rea eesti aja- ja kultuurielu või eesti ühiskonna tegevust kirjeldavaid teoseid. Selleks poidud neil aega, ega olnud enamikul neist ettevalmistust suuremate uurimuste läbiviimiseks. Peamiselt piirduti vastuste leidmisele spetsiifilistele küsimustele. Suur osa neist oli seotud isikutega. Teise Maailmasõja ajal ja sellele järgnevail aastail kaotasid paljud sidemed oma sugulastega ja sõpradega. Eriti sagedasti otsiti teavet endiste eesti sõjaväelaste kohta, lootuses, et Arhiivi kartoteekides ja dokumentides võiks seda leida. Neile lisaks saabus Arhiivi järelpärimisi mitmesuguste Eestit ja eestlaste tegevust puudutavate asjaolude kohta. Nendele vastuste

leidmine oli aeganõudev ja tihti seotud pikema kirjavahetusega. Soovijaile tehti väljavõtteid või koopiaid dokumentidest, trükistest ja ka fotodest nominaalse tasu eest.

Arhiivi juhtkonna tööst võrsus siiski ka suuremaid uurimusi. Kasutades Saksamaalt toodud ja hiljem ise kogutud materjale, asus F. Kool arhiivitöö kõrval koostama Saksamaal laagresse koondatud kaasmaalaste elu ja tegevust kirjeldavat ülevaadet. Sellest kasvas mahukas uurimus, mille käsikirjast oli 1970.

aastal üks köide täielikult, ülejäänud osaliselt valmis. Töö edenes ka edaspidi

ja F. Kool asus selgitama selle trükkimise võimalusi. Kahjuks katkestas surm autori töö enne kui see sai lõplikult valmis. Käsikiri jäi perekonna valdusse kuni autori poeg selle 1977. aastal koos F. Kooli poolt kogutud materjalidega Arhiivi paigutas. Kaks aastakümnet libises mööda, enne kui saabus võimalus selle tähtsa uurimuse trükituna avalikkusele kättesaadavaks teha. Arhiivi Nõukogu juhatuse esinaise Olga Berendseni energilisel eestvõttel kindlustati majanduslik toetus Eesti Abistamiskomiteelt. Mitmest, osaliselt üksteist kordavaist osadest koosneva käsikirja viimistles trükivalmiks ajaloolane Evald Rink ning ühtlustas keeleliselt eesti filoloog Hildegard Rink. Airi Vaga sisestas teksti arvutisse ja küljendas kogu teose. Raamat ilmus 1999. aastal pealkirjaga "DP Kroonika". See seni ainuke Arhiivi poolt kirjastatud teos leidis hea vastuvõtu ning levis rohkesti ka Eestis. Suure arvu ekseplare annetas Arhiiv Eesti gümnaasiumite ajalooõpetajatele tasuta.

Olga Berendsen leidis muu arhiivitöö kõrval aega koostada Arhiivis leiduvate dokumentide alusel Teises Maailmasõjas langenud või haiglais surnud eesti sõjaväelaste nimistu. See sisaldab 295 nime, ning saadeti 1994. aastal Eestisse koos Arhiivis koostatud andmestikuga 1282 Eesti Vabariigi ohvitseri kohta. Olga Berendseni tööviljana valmis ka Saksamaal 1945-1951 ilmunud eesti trükiste bibliograafia.

Arhiivikogude kasutamine väljaspoolt tulnud isikute poolt ei olnud eriti intensiivne. Oma sõnavõtus Arhiivile 1980. aasta kultuuriauhinna vastuvõtmise puhul märkis H. Taremäe, et kuigi Arhiiv on leidnud kasutamist, võiks seda olla rohkem. Seni oli Arhiivi kasutatud peamiselt mitme eesti sõjaväelasi puudutava

uurimuse ja ülevaate koostamiseks. Üks neist oli Eesti Vabariigi Sõjakooli ajalugu. Selle tööga alustas major J. Madise, kes halveneva tervise tõttu ei jõudnud sellega kuigi kaugele. Tema tööd jätkas

kapten Johannes A. Unt. Tema täielikult lõpetamata käsikiri ja kogutud materjalid paigutati pärast autori surma 1977. aastal Arhiivi. Valminud osad annavad hea ülevaate Sõjakooli, Kõrgema Sõjakooli ning Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste tegevusest. Osalt Arhiivist saadud, osalt isiklikult kogutud informatsioonil põhineva Sõjaväe Tehnikakooli ajaloo koostasid kapten Vassili Williamson ja leitnant Victor Orav. Arved Tinitš Kanadast viibis Arhiivis mitu päeva, kogudes andmeid Teises Maailmasõjas Saksa lennukõrgkooli abiteenistusse värvatud eesti noorte kohta. Tema uurimus "Välgumärgi kasvandikud" ilmus Torontos 1982. aastal.

Eesti Vabariigi sõjajõudude ajaloo uurimisega tegeles pikemat aega Fred Limberg, kasutades selleks ka Arhiivis leiduvat materjali. Üks osa tema uurimusest, mis katab Eesti Vabariigi sõjajõudude organisatsiooni ja juhtkonda, ilmus 1980. aastal Cardiffis, Inglismaal, Einar Sandeni kirjastusel pealkirjaga "Isamaa eest." Temast pärast surma mahajäänud selle teose jätkamiseks koostatud käsikirjad ning selleks kogutud materjalide mikrofilm on talletatud Arhiivis. F. Limbergi kavatses teose "Vaba Eesti kaitse" käsikirja esimene osa käsitleda Eesti Vabariigi sõjajõudude loomist ja arengut aastail 1917-1940. Teine osa oli kavandatud Eesti kaitsejõudude likvideerimise ja Punaarmeele ülitamise kirjeldamiseks 1940.-1941. aastal. Eesti lennukõrgkooli ajaloo uurijad Anatoli Rebane ja Remi Milk on Arhiivist leidnud väga vähe teavet.

Arhiivi kasutajad ei tegelenud siiski ainult sõjaliste teemadega. Mitmed uurijad, teiste seas Pia Salmre ja R. M. Teetsov, on otsinud ja leidnud siit ainet oma magistri- ja doktoritöödeks. Kersti Tannberg koostas Arhiivist saadud

andmeil bibliograafia eestlasi Ameerikas puudutavaist raamatuid ja artikleist, ning David Hill kirjutas artikli "Story of Estonia" mis ilmus 1979. aastal ajakirjas "The World & I". Austraalia eestlane Arvi Parbo

65

külastas Arhiivi mitmel puhul kogudes andmeid oma memuaaride kirjutamiseks. Sylvia S. Forgas kirjutas oma artikli eesti metsavendade võitlusist Arhiivist saadud andmeil. See ilmus 1979. aastal teoses "Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History." 2003. aastal Kaja Kumer-Haukanõmm täiendas oma J. E. Hoover Institute'is toimunud uurimist, mis eriliselt käsitab eesti pagulasi läänes peale WW II ka EA materjaliga.

Pärast Eesti vabanemist Nõukogude Liidu okupatsioonist saabus sealt Arhiivi arvukalt järelepärimisi. Enamasti otsiti andmeid kadunuks jäänud isikute, eriti sõjaväelaste kohta. Perekonna ajalugude kirjutajad, eesti teadlaste, Tallinna Tehnikaülikooii ja Tallinna Tehnikumi õppejõudude biograafiliste leksikonide koostajad lootsid ja leidsid teavet Arhiivis talletatud kartoteekidest. Tartu Ülikooli "Album academicumi" koostamiseks saadi Arhiivist lisaandmeid 3552 seal õppinud isiku kohta. Tallinna Reklaam-Televisiooni filmimehed said Arhiivist andmeid eestlaste elu Ameerikas kirjeldava filmi jaoks, valgustades seejuures ka Arhiivi osa nende rahvuskultuurilises tegevuses. Arhiiv arendas koostööd Tartu Ülikooli juurde rajatud Välis-Eesti Uuringute Keskusega, saates sinna trükiseid ja muud asjakohast dokumentatsiooni. Eesti Teatri ja Muusikamuuseumis 1994. aastal Ludvig Juhti 100. sünnipäeva puhul korraldatud näituseks otsiti ja saadeti palju materjali. Eesti raamatukogunduse teadlane Anne Valmas töötas Arhiivis pikemat

aega bibliografeerides seal Eestis puuduvaid välismaal ilmunud eesti kirjastuste väljaandeid. Tema ulatuslik uurimus ilmus Eestis Tallinna Pedagoogilise Ülikooli väljaandel 2003. aastal pealkirjaga "Eestlaste kirjastustegevus välismaal, 1944-2000".

Publiku huvi Arhiivi vastu ja selle külastamine kajastub külalisraamatus. Näiteks registreeriti külastajaid 1985. aastal 370, 1988. aastal 253, 1992. aastal 208, neist 35 Eestist, 1995. aastal 297(23 Eestist), 1997. aastal 174 (15 Eestist), 2001. aastal 440 ja 2002. aastal 104 (14 Eestist) . Suurem osa külalistest oli

huvitatud püsi- ja erinäitustest, eriti medalite ja mälestusmärkide kogudest. Paljud olid muudel põhjustel Lakewoodi tulnud ning kasutasid juhust Arhiiviga tutvumiseks. Oli muidugi ka neid, kes otsisid Arhiivist vastust mitmesugustele küsimustele.

Sidemed Ameerika asutustega.

Eesti Arhiiv Ühendriikides ei eraldanud end oma asukohamaa asutustest ja instituutidest, mille töö ja eesmärk olid lähedased Arhiivi huvidele. Koostöö algatajaks oli peamiselt H. Taremäe, kellel oli palju kontakte ameerika akadeemilistes ringkondades tänu tema juhtivale tegevusele Balti Uuringute Edendamise Ühingus (AABS). Kontaktide loomine samahuviliste asutustega informatsiooni saamiseks ja trükiste vahetamiseks tuli kasuks mõlemale poolele. Värakult astuti ühendusse Hoover Instituudiga Californias, milles on hoiul tähtsaid eesti materjale, nende hulgas Eesti Vabariigi diplomaatide pabereid. Vahekord Hoover Instituudiga kujunes eriti viljakaks seal töötava eesti teadlase Hilja Kuke vahendusel. Philadelphias etniliste gruppide ja immigratsiooni ajaloo uurimiseks asutatud Balch Instituudiga oli hea kontakt J. Simonsonil. Selle asutuse kogudes leidis eesti materjale võrdlemisi vähe. Majanduslike raskuste tõttu ei edenenud Balch Instituudi töö lootustele vastavalt.

Märksa ulatuslikum koostöö toimus Ohio osariigis asuva Kent'i Riikliku Ülikooliga. See ülikool oli saanud 1971. aastal Rockefeller sihtasutuselt suurema summa materjalide kogumiseks Balti riikide ajaloo ning eesti, läti ja leedu rahvusest

immigrantide kohta. Arhiivil arenes seetõttu Kent'i Riikliku Ülikooliga ulatuslik trükiste vahetus, mille raames sealsed eestiainelised kogud tunduvalt suurenesid. Sinna oli peagi kogunenud üle 500 trükise ja mõningal määral ka dokumentaalset materjali, viimase hulgas Saksamaalt

saadud Eesti Sõjainvaliidide Koondise arhiiv. Trükiste vahetamine toimus edukalt ka Wisconsin Ülikooli juures oleva Balti Uurimiskeskusega (Baltic Studies Center), kuhu Arhiiv väiksemate saadetiste kõrval saatis 1987. aastal oma duplikaatide kogust 302 köidet raamatuid ning sai samaväärseks vastutasuks Arhiivis puuduvaid teoseid. Väga kasulik koostöö toimus New Yorgi Avaliku Raamatukoguga, mille tulemusena mikrofilmiti ajaleht "Vaba Eesti Sõna" 1946-1977. Arhiiv osales ka Balti Uuringute Edendamise Ühingu bibliograafilises võrgus, andes sellele informatsiooni oma kogumisprogrammist ning juba seal talletatud arhiivikogudest. J. Simonson esines ettekandega New Jersey ajaloo ja kultuuriala konverentsil 2001. aasta oktoobris, tutvustades Arhiivi tegevust ja selle tähtsust eesti rahvusgrupi kultuuripärimuse säilitamisel. Kokkuleppel New Jersey osariigis asuva Kean'i Kolledzh'iga viis Arhiiv läbi eetlaste hulgas suulise pärimuse (oral history) kogumise, mida juhendas Arhiivi kaastöölaine Karin Lichter.

Varajane ja pidevam side tekkis Minnesota Ülikooli juures 1965. aastal asutatud Immigratsiooni Uurimuste Keskusega (Center for Immigration Studies). See asutus laiendati 1974. aastal ja töötab sealt peale nime all Immigration History Research Center (Immigratsiooni Ajaloo Uurimiskeskus). Keskuse arhiivi kogutakse kõigi immigrantgruppide materjale. Teiste seas on seal suured kogud soome, ukraina, läti ja leedu materjale. 1974. aastal oli Keskuse toleleagne juhataja New Yorgis ja viibis Eesti Vabariigi aastapäeval korraldatud vastuvõtul. Ta tutvus seal eesti ühiskonna juhtivate tegelastega ja ilmutas suurt huvi eestiaineliste materjalide kogumiseks. Sel ajal oli Keskuses seda väga vähe, peamiselt trükised ja veidi

Minneapolisise piirkonnas elavate eestlaste poolt annetatud dokumente.

68

I. Raamot ja H. Taremäe saatsid seepeale sinna mõningaid trükiseid. Kui J. Simonson külastas Keskust 1985. aastal, polnud sealne eestiaineline kogu märkimisvääreselt kasvanud.

1996. aasta aprillis toimus Keskuses konverents, mille eesmärk oli organiseerida balti materjale talletavate asutuste juhi koostamist. Eesti Rahvuskomitee ja Arhiivi esindajana võttis sellest osa J. Simonson. Oma ettekandes konverentsil tutvustas ta Arhiivi eesmärke, tegevust ja seni kogutud materjalide ulatust. Kavandatud juhi koostamiseks lubas ta eestipoolset kaastööd. Projekt aga ei nihkunud paigast majandusliku toetuse puudumisel. Keskuse huvi eestiainelise materjali kogumiseks ei olnud vahepeal vaibunud. 2001. aastaks oli sinna kogunenud 165 eestiainelist raamatut, kahe ajalehe ning 34-ja mitmesuguse seeriaväljaande katkendlikud aastakäigud. Arhiivikogusid oli ainult üks: Minnesota Eesti Seltsi arhiiv. Küll aga olid vahepeal sinna deponeeritud kaunis suured soome, läti ja leedu materjalide kogud. Arhiivi materjalide võimalikust paigutamisest Keskusse oli Arhiivi ja Keskuse esindajate vahel mõttevahetusi juba 1999. aastal, kuid mingit siduvat lepet ei tehtud. Ametlike otsuste juurde jõuti hiljem, kui Arhiivi edasitöötamine traditsioonilisel viisil kaugemas tulevikus näis muutuvat küsitavaks.

Arhiiv teelahkmeel.

Arhiiv töötas aastatuhandete vahetusel edukalt ja tundus olevat ka majanduslikult stabiilisel alusel. Annetustest ja pärandustest oli kogunenud mõõdukas tagavarakapital. Vabatahtlikku tööjõudu oli piisavalt ja äsjailmunud F. Kooli "DP Kroonika" leidis üldist tunnustust. Sellest hoolimata tõusid vaatepiirile hoiatavad asjaolud. Arhiivmaterjali oli kogunenud nii palju, et ruumi puudusel polnud võimalik suuremaid kogusid vastu võtta. Pealegi oli saabunud aeg, mil mitmed eesti organisatsioonid soovisid oma suuri arhiivikogusid Arhiivi paigutada. Esialgsete arvestuste järgi oleks uue juurdeehituse püstitamine läinud maksma umbes 190,000 dollarit, millise summa leidmiseks oli vähe väljavaateid. Raskusi oli ette näha ka tööjõu leidmiseks. See energiline põlvkond, kes hoidis käigus organisatsioonid ja asutused, vananes ja nende järeltulijad olid oma elukutsele vastavaid töökohti otsides üle terve mandri hajutatud. Pealegi ei olnud paljud neist huvitatud eesti organisatsioonide töös osalemisest ega soovinud oma aega ega energiat selleks kinkida. Küsitav oli ka, kas edaspidi leiduks vastava ettevalmistusega isikuid, kes oleksid nõus Arhiivis juhtivalt, kuid ilma tasuta, töötama. Ka Arhiivi majandamine kaugemas tulevikus näis ebakindel. Toetajate ringkond vananes ja vähenes. Mitmed liikmesorganisatsioonid lõpetasid oma tegevuse ja kogutud tagavarakapital polnud küllaldane, et Arhiivi tähtajatult käigus hoida.

Nii kaua kui Lakewoodis püsis elujõuline eesti ühiskond ja töötas Lakewoodi Pühavaimu Kogudus, kelle maa-alal asus arhiivihooned, oli Arhiivi edaspidine püsimine enamvähem kindel. Kui aga Kogudus mingil põhjusel selle maa koos sellel asuva

kiriku ja arhiivihoonega ära müüb, võib Arhiivil tekkida raskusi uue omanikuga, sellest hoolimata, et Arhiivil oli Kogudusega leping, mis tagas arhiivihooone pikaajalise kasutamisõiguse.

Sellised tulevikumured panid Arhiivi juhtkonda ja sõpru tõsiselt mõtlema, kuidas arhiivikogude säilitamist ja heaolu jäädavalt kindlustada. ESTO'92 ajal New Yorgis toimunud Välis-Eesti arhiivide esindajate nõupidamisel selgus, et kõik need asutused kannatavad rüumide kitsikuse ja rahapuuduse all, ning et nende ülalpidamine kaugemas tulevikus on küsitav. Sellest hoolimata arvati, et arhiivid peaksid jätkama oma tegevust oma asukohamaadel, ning mitte saatma oma kogusid Eestisse. Välis-Eesti arhiivikogude säilitamiseks ja hooldamiseks soovitati otsida koostööd asukohamaade samataoliste asutustega. Selle seisukohaga ühinesid hiljem ka Eesti arhiivitegelased.

Arhiivi side Minnesota Ülikooli Immigratsiooni Ajaloo Uurimiskeskusega polnud katkenud. 2003. aasta aprillis nimetati Arhiivi Nõukogu juhatuse liige J. Simonson Uurimiskeskuse nõuandva komitee liikmeks. Oli ka teada, et Uurimiskeskusel oli hiljuti valminud avar ja ajakohane hoone, kus olid nii materjalide hoiuks kui ka uurimistööks igati sobivad ruumid ja võimalused. Selle saavutuse tugev "lobbyist" oli eestlane Kalju Kubits, kes igal viimasel osariigi istungil kohal oli kui IHRC hoone küsimus päevakorral oli.

Arhiivi juhtkond leidis, et on saabunud aeg selgitada, kas ja millistel tingimustel oleks võimalik Arhiivi kogusid sinna paigutada. Arhiivi Nõukogu juhatuse esinaine O. Berendsen tutvus põhjalikult Minnesota Ülikooli ning Uurimiskeskuse administratiivse struktuuriga, ning hankis informatsiooni sinna talletatud kogude ja Keskuses toimuva õppe- ja uurimistöö kohta. Ta astus ühendusse sealsete eestlastega ja läti ning leedu rahvusgruppide esindajatega. Tulemuseks tekkis mulje, et see Keskus võiks olla Arhiivi kogudele hästi sobiv hoiukoht. Sept. 5-7 2002. a. sõitsid Minnesota Ülikooli Immigratsiooni

Ajaloo Uurimiskeskusega isiklikult tutvuma Arhiivi Nõukogu juhatuse nõuandja Enda-Mai Michelson-Holland ja abijuhataja Thomas Vaga. Ka nemad leidsid, et see asutus on eesti materjalide hoiuks igati sobiv paik. Nende vastuvõtmine sinna oli aga seotud majanduslike kohustustega Arhiivile. Arhiivipoolse panusena kogude hooldamiseks ning uurimuste toetamiseks nõutav raha oli Arhiivil olemas, millele Minnesota Ülikool

71

lisaks omalt poolt võrdse summa. Tähelepanu, et IHRC on osa ? omaette asutus, mis on nii Minn. osariigilt kui riigilt saanud toetust. Sealsed kogud ei kuulu MÜ raamatukogude võrku. Deponeeritud materjale ei tohi praakida. Neil tingimusil sõlmiti Oktoober, 2003, Minnesota Ülikooli ja Arhiivi vahel leping, millele kirjutasid alla pidulikult ? IHRC aulas Arhiivi uus esinaine Enda-Mai Michelson-Holland ja abijuhataja Thomas Vaga. Vastavalt sellele lepingule moodustati kolmelt poolt kokkupandud kapitali alusel Minnesota Ülikooli juurde Gustav ja Hildegard Musta nimeline Eesti-Ameerika Õppefond (Estonian-American Studies Fund), tunnustuseks, et \$150,000 Arhiivi poolt fondi asetatud summast tuli Mustade pärandist Arhiivile. Kolmanda osa panus tuli National Humanities Challenge Grant'i poolt. Fondi suurus hetkel on \$376,000 dollarit. See fond garanteerib eesti arhiivikogu permanentse säilumise ja hooldamise, ning võimaldab nii eestlastel kui ka teistel huvilistel selle kasutamist, tutvuda eestlastest immigrantide ajalooga ja kultuuriga ning koostada akadeemilisi dissertatsioone ja muid ainekohaseid uurimusi. Fondi toetusel on võimalik edaspidi rakendada kvalifitseeritud edasiõppijaid, kes korrastaksid ja hooldaksid Keskuses olevaid materjale ning

organiseeriks id uurimistöid.

Arhiivi Nõukogu kiitis sõlmitud lepingu heaks ning peagi alustati

arhivaale üle viima Minneapolisse. Kõik saadetud materjalid registreeritakse üksikasjalikult saatekirjades, millest Arhiivi jäävad originaalid. Sama informatsioon sisestatakse Arhiivi arvutivõrku, mis töötab samas formaadis kui Keskuse oma. See tagab materjalidele juurdepääsu nii Arhiivist kui ka Keskusest ja lühendatud formaadis Interneti kaudu kõigile soovijaile. 2003. aasta lõpuks oli üle viidud umbes üks kolmandik Arhiivi kogudest, ning see töö jätkub valikuliselt. Esialgu jäävad kohale need arhiivikogud, mida vastavad organisatsioonid vajavad oma tegevuses, samuti need mida kasutatakse käimasolevais uurimuis. Nende hulgas on Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides, Eesti Abistamiskomitee, Eesti Abi, New Yorgi Eesti Haridusselts, Lakewoodi Eesti Ühing, Lakewoodi Pühavaimu Kogudus ja Baltimore Eesti Selts. Samuti

72

jääb kohale Arhiivi enda arhiiv.

Keskus ei võta vastu muuseumiesemeid, ning Arhiivi paigutatud kunstitööd, tekstiilid, etnograafilised esemed, medalid ning mälestusmargid jäävad vähemalt ettenähtavas tulevikus Lakewoodi. Trükistest saadetakse üks eksemplar Keskusse, teine jääb Arhiivi.

Arhiiv Lakewoodis jääb töötama iseseisva asutusena, kuigi tema arhiivaarkogudest on suurem osa paigutatud Minnesota Ülikooli juurde. Ta

jätkab oma tööd traditsioonilisel professionaalsel tasemel ning võtab vastu uusi materjale. Ka loodab ta saada kaasmaalastelt jätkuvat majanduslikku toetust.

Eesti Arhiiv Ühendriikides on Ameerika eesti ühiskonna üks olulisemaid saavutusi. Selle rajamisel, ruumide ehitamisel, materjalide kogumisel ja korrastamisel on osalenud suur arv kaasmaalasi, tuhanded vabatahtlikult annetatud tunnid on ja jätkuvad Arhiivi heaoluks. Tuhanded on annetanud sinna trükiseid, dokumente, fotosid ja muid esemeid. Nad on seda toetanud majanduslikult aastakümnete vältel, mõnigi kord annetades või parandades märkimisväärseid summasid. Ameerika eestlaskonna kollektiivne huvi ja armastus oma kultuuripärandi säilitamiseks rajas asutuse, mille töö vilja saavad kasutada järeltulevad põlvkonnad. Arhiiv on täitnud edukalt temale asutamise ajal pandud lootused. Ilma Arhiivita oleks jäljetult kadunud suur osa teavet, eriti Teise Maailmasõja keerises Eestist lahkunud sugupõlve kogemustest ja saavutustest.